د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

[illegible] امیری

Ketabton.com

Downloaded from: ketabton.com

د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

(وروستۍ دوې لسیزې)

PROPERTY OF
ARIC
Established
1989

لیکوال

عبدالحق امیری

PROPERTY OF
ACKU

ژباړن

صلاح الدین

۱۳۷۸

Downloaded from: ketabton.com

د کتاب پېژندنه:

*د کتاب نوم : د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

*لیکوال : عبدالحق امیری

*ژباړن : صلاح الدین

*کمپوزر : محمد وسیم عزیز

*دچاپ کال : ۱۳۷۸/ ۱۹۹۹م

*دچاپ ځای : پېښور

Downloaded from: ketabton.com

بسم الله الرحمن الرحيم

اریک له دوو کلونو راهیسې د افغانستان بېلابیلو ولایاتو ته د ګرځنده کتابتونونو دلېږلو پروګرام جوړ کړی دی؛ ګرځنده کتابتونونه د اوسپنیزو صندوقونو په بڼه جوړ شوي، د هېواد په یوه برخه کښې په یوه ځانګړي ځای کښې اېښودل کېږي د سیمې خلک راځي کتابونه په امانته توګه اخلي، لولي یې خپلو شا او خوا نالوستو کسانو ته یې اوروي، بیا یې بېرته راوړي او په بدل کښې بل کتاب اخلي او په دې ترتیب په سیمه کښې د کتابتون ټول کتابونه لوستل کېږي او بیا دا ګرځنده کتابتون بوې بلې سیمې ته وړل کېږي.

موږ هڅه کړې دې کتابتون ته داسې کتابونه راغونډ کړو چې له یوې خوا یې ژبه ساده او اسانه او له بلې خوا د خلکو د استفادې او اړتیا وړ خبرې او مطالب ولري او له دوی سره په روان ژوند کښې عملي مرسته وکړي، لکه د کرنې، لاسي کارونو، چرګانو روزنې او نورو چارو کښې.

موږ په دې ترڅ کښې دا سروې هم کوو چې خلک نورو کومو آثارو او کوم ډول موادو ته اړه لري، چې په دې لړ کښې مو ددوی ګنې غوښتنې او د اړتیا وړ مواد لست کړل خو متأسفانه په دې برخه کښې مو کتابونه ونه موندل

Downloaded from: ketabton.com

چې ددوی په ګرځنده کتابتونونو کښې یې ځای پر ځای کړو.
ددې تشې د ډکولو له پاره مو یو کال وړاندې «یونوچا» ته وړاندیز وکړ چې مالي مرسته وکړي او موږ ددې ګرځنده کتابتونونو له پاره په خپله یو شمېر د اړتیا وړ کتابونه چاپ کړو او د خلکو غوښتنو ته په خپل لاس د عمل جامه ورواغوندو؛ هغوی زموږ وړاندیز و مانه او یو موټی پیسې یې راکړې. موږ ددې له پاره چې کار سیستماتیک او ښه ګټور شي دې کار ته مو د تهیې یوه ډله وټاکله چې هم زموږ د اداري غړي پکښې دي او هم د هېواد یو شمېر مجرب او له دې کار سره علاقمند لیکوال او مؤلفین چې په ګډه به کار کوي، د اړتیا وړ کتابونه به یا په خپله او یا د هغو لیکوالو په وسیله چې په ټاکلي موضوع کښې تخصص او مهارت لري، تهیه کوي او د کتابونو د پلانګذارۍ، تهیې، چاپ او وېش ته د چمتو کېدلو ټول پړاوونه به یې په ګډه پر مخ بیايي. دا ډله د افغانانو له خواخوږې میرمن نانسي هچ دوپرې، حبیب الله رفیع، سر محقق زلمی هیواد مل، حسین فخري، محمد فهیم رحیمیار او محمد رفیع څخه جوړه ده.
موږ د هېواد په کلیو، بانډو او ښارونو کښې د ګرځنده کتابتون له ټولو ګرانو لوستونکو څخه هیله کوو چې خپلې اړتیاوې، غوښتنې او پوښتنې راولیږي او د هېواد له ټولو پوهانو او عالمانو څخه هیله لرو چې په دې لاره کښې را سره مرستې شي چې په دې برخه کښې له ښه نه ښه کتابونه وړاندې کړای شو!

په درنښت

«د اریک ګرځنده کتابتونونو اداره»

Downloaded from: ketabton.com

فهرست

عنوان	مخ
پیلامه	۱
سریزه	٤
د افغانستان جغرافیایي او اقلیمي وضعیت	۷
مهاجرت او بېځایه کېدنې	۹
کرنه او مالداري	۱۱
ځنګلونه او څرځایونه	۱۵
طبیعي سرچینې او انرژي	۱۷
صنایع او لاسي کارونه	۱۹
د کار بازار	۲۲
کورنۍ او بهرنۍ سوداګري	۲٤
مالي سیاست او دولتي مصارف	۲۷
د بانکداري سیستم	۲۹
پیسې او بې جلبه تورم	۳۱
ترانسپورت او ملکي هوانوردي	۳٤
مواصلات او اطلاعات	۳۷
کور جوړول	۳۸
بېوزلي او سیمه ییزې نا اندولي	٤۰
د خوراکي مواد و شته والی	٤٤
د بین المللي تولنو بشري او براختیا یي مرستې	٤٦
روغتیا	٤۸
ښوونه او روزنه	۵۰
د استفادې وړ منابع	۵۲

Downloaded from: ketabton.com

پیلامه

اقتصاد په لګښت کې د انډول مانا لري. اقتصاد هغې پوهنې ته ویل کیږي چې بشري کړه وړه د موخو (هدفونو) او کمیابو وسایلو تر منځ - چې ډول ډول ګټې ترې اخیستل کیږي - د اړیکې په څیر څیړي. دا تعریف که څه هم بشپړ نه دی او اقتصاد پوهان د دې پوهنې لپاره ډول ډول تعریفونه لري چې په دې رساله کې یې له راوړو ډډه شوې.

اقتصادي اړیکو د بشر له پیدا ینبت نه تر دې دمه د انساني ټولنې سره ملګرتیا لرلې ده. که تاریخ ته وګورو د ډیرو پراختیا غوښتنو، خونړیو جګړو، لښکر کشیو، او زور چلولو ریښې اقتصادي عوامل وو.

د تولید زمینو ته لیوالتیا، کارلټول، لاډیره ګټه کول، داړتیا وړ څیزونو پلورل او رانیول، د نرخ څارل، د ژوند د سطحې پراختیا او نور، هغه

Downloaded from: ketabton.com

عوامل دي چې انسانان او حکومتونه لاډېر هڅوته لیواله کوي.

د اقتصاد پوهه د انسان لومړنیو اړتیاوو، لکه اوبه، خوراک، پوښاک او نورو په لټولو او برابرولو ټینګار کوي. تجربه راښیي چې که د انسان دغه بنسټیزې اړتیاوې پوره شي نورې غوښتنې لکه امنیت او د مال او سر ساتل را برسیره کیږي او چې دغه بشري غوښتنې هم ترسره شي نورې غوښتنې، لکه د لاډېر مالونو ترلاسه کول، حشمت او جلال، مینه او محبت او نور راپورته کیږي. انسان تل غوښتنه لري تر هغه څه چې یې لري لاډېر وګټي.

په پر مختللې نړۍ کې د کور، موټر، تلویزیون، یخچال درلودل په لومړنیو اړتیاوو کې شمیرل کیږي. خو په وروسته پاته هیوادو کې ډېر لږ وګړي پر دغو اسانتیاوو لاس بري دي. څومره چې مدنیت پرمخ درومي، ورسره د خلکو غوښتنې هم تل مخ په زیاتیدو وي. په همدې اساس د خلکو د ژوند د آسانتیا لپاره نوې تکنالوژي ورځ په ورځ وړاندې کیږي. نن د زرګونو وګړو ځای کمپیوټر نیولی دی او د زرهاوو نورو لپاره یې د کار او ګټې زمینه برابره کړې ده.

له بده مرغه انساني نړۍ د بیعد التي او ډول ډول نابرابر یونه ډکه ده. که د ځمکې په یوه ګوټ کې انسان له مادي نعمتونو څخه خوند اخلي په بل ګوټ کې د یوې مړۍ ډوډۍ په هیله زرګونه انسانان خپل ژوند له لاسه ورکوي. د افغانستان په جګړه ځپلي هیواد کې لاهم خلک دوچې ډوډۍ په تکل کې دي. د عصري ژوند له نعمتونو او نوې تکنالوژۍ څخه بې برخې دي. دا هیواد چې لاپخوا په وروسته پاتې هیوادو کې

Downloaded from: ketabton.com

شمیرل کیده د جګړې کلونو په ترڅ کې کنډواله شوی دی. له یوې خوا د ګټې زمینې محدودې شوې او له بلې خوا د زیرمو لړوالی او د پانګه اچونې نه تشویق د اقتصادي پرمختګ مخنیوی کړی دی. ډیر ملي پانګه وال له هیواده تللی، کارخانې ویجاړې شوې، مالونه یې لوټ شوي او د مالیې تولولو سیستم او په پرمختیایې هڅو کې د دولت د بودجې ویش تس نس شوی دی.

دارساله چې په ډیره ساده او عام فهمه ژبه برابره شوې د هیواد اقتصادی حالت په کلی ډول نه څیړی ځکه چې دا ډول کار لا ډیرو څیړنو ته اړتیا لري. اصلي هدف دادی چې ځوان نسل د هیواد د اقتصادی سرچینو او مبادیو په هکله پر څه وپوهیږی او پر خپل تولنیز او شخصی ژوندانه د دې کور ګډې جګړې تاثیر تر څیړنې لاندې ونیسي.

و ما علینا الا البلاغ

عبدالحق امیری

اسلام آباد

Downloaded from: ketabton.com

سریزه

د افغانستان ورو سته پاتې هیواد د دوولسیزو ویجاړوونکو جګړو په ترڅ کې د سیاسي، نظامي او اقتصادي بدلونونو شاهد وچې دا ګرده بدلونونه د دغه هیواد د ټولو اقتصادي او اجتماعي بنسټونو د ویجاړیدو سبب شوي دي. دغه اوږده جګړه له ورانیو او لوټ برسیره د زیاتیدونکو بدمرغیو او تکلیفونو لکه ډله ییزی وژنې، بیځایه کیدنې، د خلکو د مالونو د لوټ او تالان سبب ګرځیدلي دي. د هیواد ټول اقتصادي بنسټونه، لکه کانونه، سپکې او درنې صنایع، دولتي اداري، د استوګنې کورونه، د ټولیزو اړیکو سیستم، د ښوونې او صحي نظام او نور د دغې کور ګډې جګړې له امله تباه شوي دي. د ثور د اوومې له کودتا څخه د افغانستان د خلکو د بدمرغیو پیل ګڼل کیږي، تردې پخواهم افغانستان د وروسته پاتوهیوادو په کتار کې ځای درلود او د سړي سر منځنی عاید یې ۱۳۰ امریکایي ډالره اټکل کیده.

(مینځنی عاید = د یوه ټولګي مجموعي عاید چې د ټولګي دوګړو پر تعداد وویشل شي.) په مختلفو هیوادو کې د خلکو د ژوند د سطحې د

Downloaded from: ketabton.com

پر تله کولو لپاره معمولاً د سړي سر عايد چې د عايد دويشلو د ډول ښکارندوی دی کار اخيستل کيږي. د يادولو وړده چې د حسابولو دغه معيار هم څه نيمگړتياوې لري چې تر ټولو مهم يې د هيواد دوگړو ترمينځ د عايد مساويانه ويش دی.

په ۱۹۷۹م کال کې د هروگړي داخلي ناخالص توليدات ۱٤۳ او د هر وگړي ملي ناخالص توليدات ۱۷۰ ډالره اټکل شوي وو. داخلي ناخالص توليدات د توليد شوو څيزونو او خدمتونو د بازار په بيه له ارزوني وروسته يو پريل باندې د هغو دارزښت له زياتولو لاس ته راځي. ملي ناخالص توليدات له داخلي ناخالصو توليداتو سره د هيواد دوگړو په بهر کې د پانگې اچونې له زياتولو او د داخلي بازار د عايد له کسر څخه لاس ته راځي.

ټولو اقتصادي عمده فعاليتونه د حکومت له خوا څارل کيدل، يوازې د کرنې سکتور او يوه اندازه هم تجارت د خصوصي سکتور په واک کې و. دې وضعيت د جگړې په کلونو کې بدلون وموند. د کوچنيو پانگه والو د هڅونې په خاطر د افغانستان دولت په ۱۹۸۷م کال کې مشورتي شوری جوړه کړه، که وکولې شي خصوصي سکتور ته پراختيا ورکړي. د جگړې په ترڅ کې د مرکزي دولت پدل ورو ورورا ولويد او سيمه ييزو سياسي او نظامي ځواکونو د هيواد په مختلفو برخو کې د خپلې خوښې او يو څه خو د مختارې ادارې جوړې کړې. دې کار سره له دې چې انارشيزم او بې بندوبارې رامينځته کړه د خصوصي سکتور د هڅونې او پراختيا سبب هم گرځيد.

Downloaded from: ketabton.com

د ملګرو ملتو د پراختیایي پروګرامونو (UNDP) دفتر د اټکل له مخې په ۱۹۸۹ م کال کې د هیواد د داخلي تولیداتو په سلوکی ۶ . ۸۱ له خصوصي سکتور څخه برابریدل چې د هغو په سلوکې ۹۹ یې د کرنې سکتور له محصولاتو لاس ته راتلل. د ۱۹۹۲ م کال په خپل مینځې ښتوکې د هیواد ډیر صنعتي موسسات ویجاړ، مالونه او ماشین آلات یې تالا شول.

د تاسیساتو لږ شمیر چې په ځینو ښارونو کې د جګړې له ګواښ څخه خوندي پاتې دي لا فعالیت لري.

په کلیو او بانډو په تیره د هېواد په شمالي برخو کې د کورنیو له اقتصاد سره حرفه یي تولیدات مرسته کوي. غالۍ او تغراو بدل، خامک ګنډل او نور رواجي لاسي صنایع اکثراً د ښځو په لاس سرته رسیږي او د نارینه وو په واسطه بازار ته وړاندې کیږي.

په اوسني روان حال کې د هیواد اقتصاد د بهرنیو هیوادو د سمدستي بشري مرستو، له د ښمنو ډلو سره د هغوی د بهرنیو ساتونکیو له دوه اړخیزو مرستو، د مخدره موادو تولید، د کوکنارو کر او بهرني تجارت په ذریعه ساتل کیږي. کرنه او مالداري د هیواد د اقتصاد د عمده عناصرو په څیر خپل اهمیت ساتلي دي.

Downloaded from: ketabton.com

د افغانستان جغرافیایي او اقلیمي وضعیت

افغانستان په وچه کې چاپیر یو هیواد دی چې په منځنۍ آسیا کې ځای لري. د افغانستان ګاونډیان د ایران اسلامي جمهوري لویدیزه خوا، ترکمنستان، ازبکستان او تاجکستان په شمال کې، د چین ولسي جمهوریت په شمال ختیځ او پاکستان یې په سهیل او سهیل ختیځ کې دي. سره هوا د کرنې ورزمکو لږوالی، د کرنې د وسایلو دودیز توب او د اوبه خور نیمګړی سیستم، د کرنې له پرمختللیو لاروچارو سره د بزګرانو نابلد تیا د متخصصینو او کرنیز نویو آلاتو لږوالی او د کرنې چاروته د مسوولو مقاماتو نه پاملرنه له هغو عواملونه دي چې په خپل وار د هیواد د اقتصادي وروسته پاتې والي سبب شوي دي. د هیواد آب و هوا په مختلفو برخو کې توپیر سره لري. په سهیل او سهیل لویدیځ ولایتونو کې هوا نسبتاً وچه ده. د هیواد په ډیرو برخو کې د هوا وضعیت د للمي کرکیلې لپاره چندان وړتیا نه لري. د ملګرو ملتو د کرنې او خوراک د دفتر (FAO) د ۱۹۹۷ م کال له ګزارش سره سم د بدخشان په ولایت او مرکزي غرونو، مشرقي او جنوبي کې کافي باران اوري. په دې سیمو کې کنګل کیدل محدودو کوونکی عامل دی. ختیز او جنوبي ولایتونو کې لږ باران اوري خو په دې سیمو کې د کرنې فصل

Downloaded from: ketabton.com

په کافي اندازه اوبه او آبي زمکې اکثراً دوه فصله دي.

په للمي زمکو کې د کافي باران نشتوالی هغه هم په مناسب وخت کې د کرنيزو توليداتو د کمښت سبب ګرځي.

د (FAO) د ۱۹۹۷ کال له ګزارش سره سم د هيواد د اوبو د سرچينې نژدې ۸۰ په سلو کې د هندوکش له غرونو دي. د هيواد آبي زمکې ۵ . ۳ ميليونه هکتاره اټکل شوې چې د هيواد د پراخوالي په سلو کې ۵ . ۵ جوړوي. له دې ټولګي په سلوکې ۱٤ دو فصله، ۲۲ يو فصله او ۵ ، ۲ بڼونه دي. او په سلوکې ۲۲ نورې هغه زمکې دي چې په وار سره کرل کيږي. للمي زمکې ۸ . ٤ ميليونه هکتاره اټکل شويدي چې د هيواد ټولې خاورې په سلوکې ۸ جوړوي. د هيواد د خاورې په سلوکې ۷۰ له لوړو او څرځايونو جوړه ده او ۹ ، ۲ يې په ځنګلونو پوښلې ده.

طبيعي آفتونه، لکه نيزونه، شديدې زلزلې، د زمکې ښوييدنې او نور په ځپل شويو سيمو کې د ربړوونکو اقتصادي ستونزو سبب ګرځي. په کال ۱۹۹۱ کې د ريکتر په کچ ۵ ، ٦ درجې يوې شديدې زلزلې د هيواد په شمال کې په دولتي اوشخصي املاکو کې ډيرې ويجاړ تياوې راوستې او ډير خلک او مواشي پکې سټ شول. په همدغه وخت کې ويجاړوونکې نيزونه په جنوب لويديزو ولايتونو کې زښت ډير ورانی پيښ کړ. په کال ۱۹۹۳ م کې د ريکتر په کچ ٤ درجې زلزلې هم په شمال کې د ډيرو ورانيو سبب شوې.

د ۱۹۹۸ کال په ژمي او پسرلي د تخار او بدخشان په ولايتونو کې د دوو مدهشو زلزلو شاهدان وو چې د ريکتر په کچ ۱ ، ٦ او ٦ ، ٦ درجې

Downloaded from: ketabton.com

وې چې درستاق، چاه آب او شهر بزرگ په ولسواليو کې يې په لسګونو کلي په کنډوالو بدل کړل. د دغو زلزلو په اثر له ۴۰۰۰ کسانو نه زيات مړه او سلګونه نوريې خپل کورونه او شته (که څه هم نيشتو کې وو) له لاسه ورکړل. د پروسږ کال ژمي (فبروري ۱۹۹۹) زلزلې د وردګو او لوګر ولايتونو کې نژدې ۱۶۰۰۰ کورونې وځپلې. که څه هم د مرستې رسولو موسسې، لکه ملګرې ملتونه، نړيوال سره صليب او نورو غير حکومتي مؤسساتو په چټکۍ له ځپل شويو خلکو سره د مرستې له پاره و د انګل او لومړنۍ اړتياوې، لکه خوراک، کمپلې او خيمې يې پر خلکو وويشلې، سره له هغو له طبيعي آفتونونه زيږنده ويجاړتياوو د هغو سيمو د خلکو له کړاوه ډک ژوند يې لا پسې ستونز من کړی دی.

مهاجرت او بيځايه کيدنې:

له غير رسمي اټکلونو سره سم تر ۱۹۹۶م کال پورې د هيواد دوګړو شمير ۲۱ ميليونه تنه اټکل شوی دی چې په دې رقم کې بنا يې له هيواده بهر مهاجرين نه وي راغلي او دا ټول ارقام اټکليز دي. کومه سر شميرنه چې د شاهي او محمد داؤد خان د جمهوري حکومتونو په وخت کې په نظر کې وچې وشې سرته ونه رسيده او د حفيظ الله امين د اټکليزې سرشميرنې پايلې دومره بې بنسټه او مسخره وې چې په خاطرو کې هم نه دي پاتې.

په افغانستان باندې د سرو لښکرو د تيرې په اثر د پنځو ميليونو تنونه زيات افغانان پاکستان او ايران ته مهاجر شول. د روسي ځواکونو له وتلو وروسته له دښمنيو ډکو جګړو په اوږديدو د مهاجرت خوځښت په

Downloaded from: ketabton.com

یو څه لږ کچ سره ګاونډیو هیوادو ته دوام وموند. په ۱۹۹۲ م کال د مجاهدینو په واکمن کیدو سره په دې هیله چې جګړې پای ته رسیږي له یونیم میلیونه زیات مهاجر په بیره له پاکستان او ایران نه هیواد ته ستانه شول. تنظیمي جګړې د رزګونو انسانانو د بیځایه کیدنې سبب شوې چې د جګړې لـه اوره یې تیښته کوله. په ۱۹۹٤ م کال په کابل کې د جنرال دوستم ځواکونو په ګډون او د حزب وحدت په پلوي د اسلامي ګوند جګړه لـه جمعیت سره چې د استاد سیاف د ځواکونو پلوي یې له ځانه سره لرله د کابل ښار د پنځوسوو زرو بیوزلو وګړو د بیځایه کیدنې سبب شوې چې د جلال آباد ښار د شاوخوا سوزنده بیدیاوو کې ترخیمو لاندې تر ۱۹۹۷ م کال پورې د نړیوالو سازمانونو په مرستو ژوند کاوه.

لاهم زرګونه انسانان د هیواد په مختلفو سیمو کې د جګړو له امله له بدې ورځې له خپلو کورونو وتي او په داډمنو ځایونو کې موقتي ژوند تیروي. همدا و چې په حقیقت کې د هیواد تولیداتو او په تیره د کرنې او مالدارۍ په سکتور کې د پرله پسې کمښت سبب ګرځیدلې دي. جګړې د خلکو د ژوند څرنګوالي ته بدلون ورکړی او د جنائي پیښو وژلو، جرمونو او معیوبیتونو د پراخیدو سبب ګرځیدلي دي.

Downloaded from: ketabton.com

کرنه او مالداري

الف: کرنه:

د افغانستان اقتصاد تل په کرنې او مالدارۍ تکیه لرلې ده او په سلو کې نژدې ۸۵ خلک د کرنې او مالدارۍ په دنده بوخت دي. د اساسي بنسټونو د ویجاړتیا او د هیواد په ګوټ ګوټ کې د میلیونونو په شمیر د ځمکنیو ماینونو له شته والي سره سره، کرنه او مالداري د خوځنده اقتصاد عمده برخه ده. کرنه د افغانستان د اقتصادي پراختیا په پروسه کې وچت ځای لري.

څکه د دغه ژوند بخښوونکي سکتور وده د کرنیزو لاسته راوړنو د زیاتوالي او د هیواد د ډیرو خلکو د ژوندانه د سطحې د ښه والي سبب ګرځي.

د جګړې له کلونو د مخه د هیواد د صادراتي توکیو په سلو کې ۷۲ د کرنې سکتور برابرول. همدا ډول په سلو کې ۳٤ دولتي پانګه اچونې ددې سکتور په واسطه جذب شوې او په سلو کې ٥٦ دولتي عایدات هم له همدې برخې برابریدل. د ۱۹۷٤ - ۱۹۷٥ کلونو کې د هیواد د کرنیزو تولیداتو په سلو کې ۷۱ غنم، جوار، وریشې او وریژو جوړول. میوو او سبو په سلو کې ۲٥ پنبې په سلو کې ٥، ۲ او ګنیو په سلو کې یو

Downloaded from: ketabton.com

د ټولو کرنیزو تولیداتو برخې جوړولې. غوړي ورکوونکې دانې او نور محصولات په لږه اندازه تولید یدلې. تر کال ۱۹۹۳ په کرنیزو زمکو کې نژدې ۳۵ فیصده لږوالې پېښ شوی دی. حال دا چې په دغه کال په کرنیزو تولیداتو کې د جګړې نه د مخه کلونو په پرتله په سلو کې ۵۰ راټیټیدنه اټکل شوې وه. د (FAO) له ګزارشاتو سره سم د کال ۱۹۹۳ م لپاره د هیواد د خړوبولو سیستم په سلو کې ۲۵ ویجاړ شوی دی چې د آبي زمکو موازې یې ۱،۵ ملیونو هکتارو ته راټیټ کړی دی.

د جګړې د مخه کلونو کې، د افغانستان دولت د کرنې اصلاح شوی تخمونه او کیمیاوې سرې یې د پوره ډول د هیواد بزګرانو ته ورکول چې د کرنې د پراختیا بانک په واسطه به تنظیمیدل. دغه سیستم هم د جګړې په کلونو کې تس نس شو. پر له پسې جګړو د کورنیو تولیداتو اندازه راکمه کړه، د خړوبولو سیستمونه او نور اقتصادي لومړني بنسټونه یې ویجاړ کړل او د تخم او سرې درانیولو او ویشلو او د نورو کرنیزو وسایلو دویش جریان یو مخ بند شو. ډیرې زمکې ناکرلې پاتې شوې او د یوې غوایان له مینځه لاړل او ځنګلونه هم وران شول.

د امنیت او آرامۍ په بیرته راتګ سره د هیواد په ډیرو سیمو کې کرنیز سکتور مخ په ښه والي روان شوی دی. په وروستیو کلونو (۱۹۹۷ م او ۱۹۹۸ م) کې چې کومه سروې شوې ده په کرنیزو تولیداتو کې زیاتوالی راښیي. که څه هم کرنیز تولیدات د خلکو د لومړنیو اړتیاوو نه څو ځله لا هم کم دي. د (FAO) د ۱۹۹۶ م کال کرنیزه سروې

Downloaded from: ketabton.com

څرګندوي چې د اصلاح شوي تخم د حاصلاتو مینځنی برید په هر هکتار زمکې ٦، ٢ ټنه دی. هغه نمونې چې په دې را وروسته ۱۹۹٤ م او ۱۹۹٥ م کلونو کې تجربه شوې دي د حاصلخیزۍ اوسط په هر هکتار آبي زمکه کې ۹، ٢ ټنه را ښيي. (کرنیزه ستراتیژی FAO - ۱۹۹۷).
په کرنیز سکتور کې ښځې ستر ځای لري. هغوی د سبو په کر، خیشاوه، د شولو نهالولو، د چرګانو روزل، مالداري او دوریښمو د چینجو په روزنه او تولید کې رغوونکی ځای لري. په کرنیزو هڅو کې د ښځوونډه اخیستل د هغوی په نژادي ډلو او د هغوی د کورني اقتصاد په څرنګوالي پورې تړاو لري. په ځینو سیمو، لکه نورستان کې ډیرې کرنیزې هڅې د ښځو له خوا ترسره کیږي.
په اوسنیو شرایطو کې اپیم او خشخاش د کرنیزو محصولاتو ستره برخه جوړوي. پخوا به کوکنار په لرې کلیو (چې د دولت د نفوذ او څارنې له ساحې نه لرې وو) کرل کیدل. د قانون د ځواک د تنفیذ نشتوالی، ناوړه اقتصادي حالت، د تولیدي موسساتو ویجاړتیا او اپیموته دورځ په ورځ زیاتیدونکی غوښتنې سره یو ځای د کوکنارو د کرد پراختیا سبب ګرځیدلي دي. ننګرهار، کندهار، هلمند او بدخشان د اپیمو ستر تولیدونکي ولایتونه ګڼل کیږي. د تریاکو د کلني کر د هغې سروې سره سم چې په ۱۹۹۸ م کال کې چې د مخدره موادو د څارنې موسسې (UNDCP) له خوا وشوه د اپیمو تولید په ۱۹۷۸ م کال کې ۲۰۰ ټنه و، اما په ۱۹۹۷ م کال کې یې ۲۸۰٤ ټنو ته زیاتوالی موندلی دی.

Downloaded from: ketabton.com

ب: مالداري:

مالداري او دڅارويو روزنه د کرنيز سکتور ستره برخه جوړوي. په راتلونکي کې په هم دغه مشغولا د هيواد اقتصادي پراختيا او پر مختګ کې ستر ځاي ولري. د مالدارۍ له لارې کيداي شي چې خوراکي مواد برابر او پولي عوايد لوړ کړاي شي. کوچيان او هغه خلک چې د هيواد په ګوټ ګوټ کې د څارويو په روزنه بوخت دي د خپل د ژوندانه اړتياوي له همدې لارې برابروي. د هيواد مشهور اهلي څاروي پسه، وزه، غويي، آس، خر، کچره او نور دي.

له جګړې نه د مخه افغانستان په نيويارک او لندن کې د قره قل بازارونه په انحصار کې لرل چې د بهرنيو اسعارو د راتلونې دپاره ښه چينه ګڼل کيده.

د افغانستان حکومت له دې برخې نه د لازياتې ګټې په خاطر د قره قل د توليد د پراختيا لپاره په جدي اقداماتو لاس پورې کړ چې د څارويو د روغتيا او د څرځايونو د ساتنې او څارنې په برخه کې د علمي څيړنو سبب وګرځيد. په پايله کې د هيواد په شمال، ختيځ او سهيل کې دولتي فارمونه تأسيس شول او په ټولو ولسواليو کې د څارويو کلينيکونو پراختيا ومونده.

د جګړې دوولسيزو د ولتي فارمونو او د شخصي مالدارۍ کړو وړو ته نه جبيره کيدونکي زيانونه رسولي دي. د (FAO) د حيواني پروژې د ۱۹۹۷م کال ګزارش څرګندوي چې د رسيدلو زيانونو اندازه په سلو کې له ٤۰ تر ۵۰ د يوې په غوايانو کې، په سلو کې ٦۷ په نورو څارويو کې

Downloaded from: ketabton.com

او په سلوکې ۷۰ د قره قل په تولید کې اتکل شویدی. د جګړې او قومې دښمنیو په سختیدو د شمال په سیمو کې د قره قل تولید او د پسونو روزنه کې ډیر زیات کموالی راغلی دی. د جګړې اوږدیدل، د کوچیانو او مالدارانو تګ راتګ یې محدود کړیدی.

د (FAO) د ځارویو د تولید د ګزارش په اساس چې په کال ۱۹۹۷م کې خپور شو د هېواد ځاروي ۳،۷ میلیونه غوایان، ۲۲ میلیونه پسونه، ۹ میلیونه وزې، ۳۷۰۰۰۰ آسونه، یو میلیون خره، او ۲۸۰۰۰۰ اوښان اتکل شویدي. د ملی اقتصاد د دغی ستري برخې بیا رغلونه د ځارویو د روزنې او د تولید توان د زیاتولو او پراخوالی ته اړدی چې بزګران وکولای شی په خپله د خپلو ځارویو شمیر ته د یوې عایداتی سرچینې په توګه زیاتوالی ورکړي.

ځنګلونه او څرځایونه:

د هیواد ځنګلونه او ورشوګانې هم د ژوند د چاپیریال د ښکلا او سلامتیا او هم د بهرنیو میلمنو او تورینستانو د راتلو له لارې د پریمانه عوایدو د لاسته راوړنې او د ځارویو د روزنې لپاره ستر اهمیت لري. له یو پلوه د ځنګلونو له لرګو په کور جوړولو او بهرته د هغو له صادرولو نه ګټه اخیستل کیږي او له بله پلوه د هیواد اوچت او آسمان څک غرونه د ځنګلونو په واسطه په ښکلو او لیدنې وړ سیمو بدلون موندلی چې د خارجی توریستانو د هڅونې او تخنونې سبب ګرځی. د ځنګلونو نورې ګټې د هوا پاکول، دویجاړوونکیو نیزونو مخنیوی او وحشی ځارویو ته پناه ورکول دي. د دولتی زمکو په هکله د ۱۹۸۹ کال د ارقامو سره

Downloaded from: ketabton.com

سم، ځنگلونو نژدې ۹، ۱ میلیونه هکتاره زمکه نیولې ده چې د هیواد د ټولې خاورې په سلوکې ۹، ۲ جوړوي. د کونړ او نورستان ځنګلونه د هیواد تر ټولو مشهور او ښکلي ځنګلونه حسابیدل. د پکتیا ځنګلونه ګڼ او تر ډیره د څیړیو او ولودونو په واسطه پوښل شوي وو.

خو افسوس چې دغې ویجاړوونکې جګړې د هیواد ښکلي او ګڼ ځنګلونه په لومړني ګام په تباهۍ کې ښکیل کړل. د پخواني شوروي عساکرو له خوا ځنګلونو ته د اوراچونې پالیسي له یوې خوا او له بله پلوه د لرګو د تاجرانو نه مړیدونکې هوا او هوس د هیواد ګڼ او ښیرازه ځنګلونه د نابودۍ برید ته ټیل وهل. د حکومت او قانون د نشتوالي له امله لاهم د سیمې خلک ښېرازه او ځواني ونې په ډیرې بې دردۍ وهي او د نیشتوکې متاع په بدله کې یې د پاکستان بازارونو ته وړاندې کوي.

د هیواد په شمال او لویدیځ کې د پستې او غرني نښترو ځنګلونه وهل شوي او له هغونه د سون د لرګو لپاره ګټه اخیستل کیږي.

غیر رسمي ګزارشونه وایي چې هره ورځ ۳۰ تر ۴۰ لارۍ لرګې د چمن له لارې د پاکستان خاورې ته ننوزي. ددې ځنګلونو د اهمیت او سرشارو عوایدو په نظر کې درلودلو سره ښایي افغاني مقامات په راتلونکې کې د ځنګلونو له وهلو په کلکه مخنیوی او د ساتنې او څارنې لپاره یې اقدام وکړي.

Downloaded from: ketabton.com

طبیعي سرچینې او انرژي

د طبیعي زیرمو دلر لو له پلوه افغانستان نسبتاً بډای دی. د هیواد ستري زیرمې طبیعي گاز، وسپنه، مس، لاجورد، مالگه، د چونې او مرمرو ډبرې، د ډبرو سکاره او نور دي. همدا ډول یورانیم، سپین زر، سره زر، سلفر، نیکل، لتیوم، مگنیشیم فلوراید او نور کانونه په کافي اندازه په هیواد کې پیدا کیږي. د هیواد د اوسپنې او مسو زیرمې د نړۍ د ریمې ستري زیرمې گڼلې کیږي. د هیواد طبیعي گاز له ۱۰۰ تر ۱۵۰ میلیون متر مکعبه پورې اټکل شوي وچې پخوا یې د هیواد د ټولو صادراتو په سلو کې ۵۰ برخه جوړوله.

او د نړیوالې بیې نه په ټیټه بیه پخواني شوروي ته صادریده، د طبیعي گاز پلورل د جگړې په کلونو کې بند شول. د گاز تولید او وړاندې کول د مجاهدینو د عملیاتو او شوروي عساکرو په واسطه د گاز د څاگانو د ورانولو له امله بند شول. د گاز د څاگانو د ویجاړتیانه را رسیدلي زیانونه په کال کې ۲۰۰ میلیونه ډالره اټکل شوي دي (د ملگرو ملتو د انرژۍ د محاسباتو کالنۍ).

د ډبرو سکاره د هیواد د وهمه زیرمه جوړوي چې د هغو حجم ۱۰۰ میلیونه ټنه تا کل شوی او ۴۰۰ میلیونه ټنه اټکل شوی وی.

Downloaded from: ketabton.com

اټکلونه د هیواد د تیلو زیرمې ۲۰۰ میلیونه بیرله ښيي پخوانی شوروی پلان درلود چې په کال کې ۵۰۰۰۰ متریک ټنه تیل د هیواد په شمال کې چاڼ کړي چې دا کار د جګړې له امله وځنډید.

په اوسني افغانستان کې د برقي انرژۍ د کموالي نه رامینځته شوي تنګسې اقتصادي مهمو څخوته تاوان رسوي او د ژوند چاپیریال اغیز منوي ده کابل د هایدرولیکي برق له فابریکې پرته چې ۱۰۰ میګاواټه قدرت لري یو شمیر واړه د انرژۍ هایدرولیکي موسسات د هیواد په ځینو مهمو ښارونو کې لا فعال دي. همدا اوس د برق د تولید ۲۲ فابریکې په هیواد کې فعالې دي چې ۱۷۵ میګاواټه برق په هره ګړۍ کې تولید وي. د ۱۹۷۸ کال نه مخکې هیواد په سلو کې یوازې شپږ خلکو د برق له انرژۍ نه ګټه اخیستله چې د دغه رقم د جګړې په کلونو کې زښت کم شوی دی.

د کابل بریښنا د انرژۍ مرکز د تنظیمي جګړو له امله زښت ډیر تاوان لیدلی دی. په ۱۹۹٤ م او ۱۹۹۵ م کلونو کې د کابل په ښار کې بریښنا نه وه او د ښار په ډیر برخو کې د بریښنا مزي غلا شول. د بریښنا نشتوالي نه یوازې د کابلیانو توري شپې بې لا تورتمې کړې بلکه ژوندیې د کابل پر ښاریانو تریخ کړی و څکه ډیرو خلکو د خپلو کورونو د تودولو لپاره په ژمي کې او د ډوډۍ د پخلي لپاره له بریښنا نه کار اخیست: د طالبانو په لاس د کابل د نیولو نه وروسته، د کابل د بریښنا انرژۍ د ملګرو ملتونو د سازمان او غیر دولتي مؤسسو په مرسته بیا رغول شویده او اوس د کابل په ډیرو ناحیو کې بریښنا شته.

Downloaded from: ketabton.com

صنایع او لاسي کارونه

صنعتي اداري او د صنعتي توليداتو زياتوالی د هيواد په اقتصادي پراختيا او د سړي سر درآمد په اوچتوالي کې د زښت ډیر اهميت درلودونکی دي. د صنعتي کولو پروسه د صنعتي انقلاب له پيل نه راپديخوا د اقتصاد پوهانو ترمينځ مطرح وه ځکه دغه سکتور د صنعتي هيوادونو سړي سرعايد يې په چټکۍ سره لوړ کړی دی. د يوې تولنې صنعتي کيدل د ښارو لا پراختيا سره همغاړه وي. صنعتي فابريکې که کارونه پيدا کوي، د هيواد توليدات زياتوي او د کليونه ښارونو ته د مهاجرينو ستونزې هم مينځ ته راوړي. د وګړو يو زيات شمير د ښه تره او سوکاله ژوند د ترلاسه کولو په خاطر لويو ښارونو ته هجرت کوي چې وکولای شي په صنعتي فابريکو کی پر ښه معاش کاروکړي. له بلی خوا هغوی کولای شي د ژوند له آسانتياوو، لکه ترانسپورت، بريښنا د څښلو اوبو، ښوونځي، مدرسه او روغتون څخه -چې په ښارونو کې شته دی- برخمن شي.

څنګه چې په ډيرو وروسته پاتې هيوادو کې تجربه شوې ده، د خلکو هجرت ښارونو ته يو لړ ستونزې، لکه ګڼه ګوڼه، د ژوند د چاپيريال

Downloaded from: ketabton.com

ککړتیا او د جرمونو زیاتیدل او نور مینځ ته راوړي. نو ځکه بهتره ده چې د ښارونو تر څنګه کلي په هماغه توګه پراختیا ومومي.

د افغانستان صنعتي پراختیا د امیر شیر علیخان پیر (۱۸۶۹ . ۱۸۷۹م) ته رسیږي. لومړی ځل په افغانستان کې امیرشیر علیخان د وسلو جوړولو فابریکه جوړه کړه. وروسته د امیرعبدالرحمن خان او زوی یې امیر حبیب الله خان په پیر کې یو شمیر صنعتي فابریکې، لکه دوسلې جوړولو، بوټ ګنډلو، د سکې د ضرب، څرمنو، او نساجي فابریکي تأسیس شوې شاهي حکومتونو او وروسته د محمد داؤد خان حکومت د صنعتي سکتور د پراخولو په خاطر زیاتي هڅې وکړې، ثقیله صنایع د دولت په واک کې وې او د هیواد د صنعتي ادارو په پراختیا کې خصوصي سکتور په تنګسه کې و.

له جګړې نه دمخه د هیواد صنایع دودې په لومړي سطح کې وچې د سپکو صنایعو په چوکاټ کې یې د کرنیز سکتور مواد او د اړتیاوړ څیزونه او نور ضروري شیان تولیدول. یو شمیر لویې صنعتي فابریکې، لکه د پنبې سمنتو، کیمیاوی سرې کارخانې، د جنګلک انجنیری کارخانې او د وسپنې ورکشاپ د کابل ښار، بلخ، بغلان، او پروان، کې نوې جوړې شوې وې. اکثراً صنعتي تولیدات لکه توکر، لباس، بوټ، فرنیچر، سمنټ، خښتې او پلاستیکي شیان او نور داړتیاوړ جنسونه د هیواد سپکو صنایعو په واسطه تولیدیدل.

د افغانستان د صنعتي پراختیا پروسې په لومړیو کې د دولتي صنایعو د تأسیس لپاره تینګی هڅې کیدلې چې دغه کار داخلي خصوصي

Downloaded from: ketabton.com

پانگه اچونې يې سوداګرۍ ته منحصرې کړې وې. د ۱۹۷۰ په لسيزه کې محمد داؤد خان د هغه وخت جمهور رئيس داسې انګيزې خلق کړې چې د دولتي صنايعو ترڅنګه شخصي صنايعو ته پراخوالی ورونجښي. په همدې خاطر د هيواد د پانګه اچونې قانون تصويب شو. خو افسوس چې د ۱۹۷۸م د ثور د ۷ کودتا نه وروسته دا قانون فسخ او ټولې شخصي صنايع، ملي اعلام شوې په ۱۹۷۸م کال کې د هيواد د ملي ناخالص توليداتو (GNP) په سلو کې ۱۷ يې صنعتي سکتور توليدول. په ۱۹۹۰م کال کې د ۳۶۰ په شاوخواکې د سپکو صنايعو فابريکې د کابل په صنعتي پارک کې قسماً فعالې وې او څلويښت زره کارګرانو په کې کار کاوه.

او نژدې له ۲۰ تر ۶۰ صنعتي فابريکې د هرات، کندهار او مزار شريف په ښارونو کې فعالې وې.

د دوولسيزو جګړې له امله د هيواد صنايعو درانه زيانونه وزغمل په تيره د ۱۹۹۲ کال وروسته د کابل په ښار کې اکثره دولتي او خصوصي صنايع ويجاړ، مالونه او وسايل يې چور او تالا شول. نورې صنعتي کارخانې د هيواد په ګوټ ګوټ کې له څو کلونو راپدې خوابندې دي.

په څينو ښارونو کې چې سپکې صنايع د جګړې د سوزنده لمبو نه خوندي پاتې دي په ډيره ټيټه سطحه په نسبي توګه فعاليت لري. د دغو صنايعو فعاليت د اړتياوړ د او موادو د کمبود، د بازار او د لازمې څارنې د نشتوالي په وجه ورځ په ورځ لا پسې محدود يږي.

لاسي صنايع يوازينې صنايع دي چې د جګړې کلونو په ترڅ کې يو څه

Downloaded from: ketabton.com

فعالې وي. دا سکتور په کلو او بانډوکې د کم بضاعته کورنیو لپاره اضافي عایدات برابروي.

ډیر کله ښځینه افغانانې د دغه ډول لاسي صنایعو د پرمختګ په جریان، لکه، غالۍ او بډل، تغر او بډل، ریشمه ګنډل، وریښمین کاري، خامک ګنډل او نورستر ځای درلودلی دی. د لاسي صنایعو تولیدات غالۍ، تغر، څرمن، وړۍ او وړین شیان، بخاری، خرادی، ولډنګ کاری، د موټرو او نورو ماشین الات د بیارغاونی ورکشاپونه، د خښتو بټۍ او نور دي چې لاتراوسه فعالیت لري.

د کار بازار:

په افغانستان کې د کار ډیر ځواک په شخصی کارونو بوخت دی. هغه ستر کارونه چې خلک یی سرته رسوي ډیری یې په کرنیز سکتور او کورنی سوداګرۍ او تریو برېده بهرنی سوداګرۍ پورې اړه لري. د خلکو زیات شمیر د ننه په هیواد یاګاونډیو هیوادو- لکه ایران او پاکستان کې په مزدورکارۍ بوخت دي د جګړې زیاتیدل او اقتصادی وروسته پاته والی له امله په دولتی او خصوصی سکتور کې د کار موندلو زمینې بیخی زیاتې کمې شوې دي. یوازی په کندهار کې چې د ځوکالو را په دېخوا امنیت برقرار دی او سوداګري وده کړیده، د مزدورکارۍ له لارې د عاید زمینې په سلوکې ۱۵ زیاتوالی موندلی دی. ترټولو ناوړه حالت د فیض آباد په وروسته پاتې ښارکې دی چې د تیرکال په ترځ کې د مزدور کارۍ له لارې عاید په سلوکې ٤٨ را کښته شوی دی. د مزار شریف ښار کې چې د دې وروستیو کلونو په ترځ کې د ویجاړوونکو

Downloaded from: ketabton.com

جګړو شاهدو، د مزدور کارۍ له لارې عایدات په سلوکي ٤٣ را ټیټ شوي دي. د هرات او جلال آباد په ښارونو کې وضعیت په بدلون کې و. د ساري په توګه د مزدورکارۍ له لارې عاید د ١٩٩٨ م کال د اکتوبر او دسمبر په میاشتو کې مخ په زیاتیدو و، او د ١٩٩٩ کال د جنوري او مارچ په میاشتو کې یې نزولي تګ لوري درلود. چې له عواملونه یې ښایي په ژمي کې د کارګر لپاره د تقاضا لږیدل وي.

په هیواد کې د کاږد ځواک لپاره د غوښتنې د ورځ په ورځ کمښت برعکس، په پوځي ځواکونو کې د خلکو ګمارل د پراختیا په حالت کې وو. په دولتي شعباتو، صنایعو او نورو رسمي ادارو کې وزګارتیا په زیاتیدو کې ده. ډیر دولتي کارکوونکي چې خپل عایدیې له لاسه ورکړي په شخص کارونو: لګه ټکسي چلولو، مزدورکاري، او یا پرچون پلورلو لاس پورې کړي دي.

PROPERTY ACKU

Downloaded from: ketabton.com

کورنۍ او بهرنۍ سوداګري

په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د شیانو بدلول چې د یو واسطه، عامل، لکه پیسو په ذریعه سرته رسي دغه عملیه سوداګري بولي. له سوداګرۍ څخه ګټې د موجودو مصرفي شیانو د شمیر او ډولونو زیاتول او په تولیدي هڅوکي د تخصص لازیات رواجول. پرته له سوداګرۍ نه به هر وګړی او هیواد مجبور وي خپلې ټولې اړتیاوې له هغو سرچینونه برابرې کړي چې یې په لاس کې لري د جګړه ځپلي افغانستان په تس نس او ورشکسته اقتصاد کې سوداګري اساسي ځای لري په تیره اوس چې د هیواد د منځنۍ طبقې اکثرو خلکو په دې کار لاس پوري کړی دی.

افغانستان ټول اولیه مصرفي شیان له بهرنه واردوي. د پرله پسې جګړو او د ځینو مهمو لویو لارو له نه خلاصون سره سره په ټول هیواد کې کورنۍ سوداګري روانه ده. د سالنګ د لویې لارې بند پاتې کیدل په وروستیو کلونو کې یې د سیمه والو سوداګرو لپاره ډیرې ستونزې پیدا کړې دي. ځکه هغوی توان نه لري چې خپل کرنیز تولیدات له شمال نه کابل ته اوله دې لارې یې نورو ولایتونو ته ولیږدوي او د اړتیاوړ شان د پخوا په شان له کابل نه شمال ته یوسي. سره له دې ډول تنګسو چې کورنۍ سوداګري یې ډیره ځپلې ده. د سیمې سوداګر په راز راز ډولونو تجارتي مالونه هغو سیموته - چې د دښمنو ډلو په

Downloaded from: ketabton.com

اقتصادي محاصره کې دي- ور رسوي.

بهرنۍ سوداګري چې د کرنيزو محصولاتو صدور او د بهرنيو مالونو په هکله تل ادامه لرلې ده. طبيعي ګاز (چې پخوا به پخواني شوروي ته صادريده او اوس بندري)، تازه او وچه ميوه، غالۍ، پوست، د چارتراش لرګي، سابه او نور په اوسنيو شرايطو کې د هيواد له عمده صادراتو څخه شميرل کيږي. له جګړې د مخه صادراتي مواد، لکه وړۍ، پنبه، طبيعي ګاز، ميوې، غالۍ او نور تريوه بريده د مرکزي دولت په کنترول کې و. په ۱۹۹۲م کال کې د هيواد صادرات په سلوکې ۸۵ او واردات په سلوکې ٦۹ کم شوي وو.

د هغو بهرنيو مالونو سوداګري چې د دوبۍ له لارې راځي او د پيښبور او کوټې بازارونه بيا صادريږي د پراخوالي په حال کې دي. له ۱۹۹۲ تر ۱۹۹٦ کلونو پورې په ورځ کې نږدې دوه يا درې باروړونکي الوتکې تجارتي مالونه د جلال آباد هوايي ډګر کې ښکته کيدل چې وروسته په لاريو کې تورخم او له هغه ځايه د اوښ او کچر په واسطه د پيښبور بازارونو ته ليږدېدل. له ۱۹۹٦ کال نه وروسته د طالبانو تحريک د غې لارې ته تريوه بريده بدلون ورکړ. همدا اوس د بهرنيو تجارتي مالونو ډيره برخه د کندهار له لارې د پاکستان په کوټه کې چمن ته ليږدېږي.

په دې تجارتي مالونو کې اکثره تلويزيون، ويديو، ټيپ، د کور لوښي او نور هغه شيان دي چې د پاکستان په بازارونو کې په لوړه بيه خرڅيږي.

د يوې سروې مطابق چې د نړيوال بانک او (UNDP) په مرسته په ۱۹۹۷ کال کې ترسره شوې وه، د افغانستان او پاکستان تر منځ د

Downloaded from: ketabton.com

سوادګرۍ ټوله بیه ۵ . ۲ بلیونه ډالره اټکل شوی وچې ٦ . ۱ بلیونه ډالره یې هغه تجارتي مالونه جوړوي چې د افغانستان له لارې پاکستان ته قاچاق کیږي.

د پاکستان حکومت د مختلفو پړاوونو په ترڅ کې د پاکستان له لارې د. ترانزیتی تجارت د آسانتیاوو محدودولو لپاره په یواړ خیزو اقداماتو لاس پورې کړ چې د هغو بهرنی تجارتی مالونو چې په غیر قانوني ډول د پاکستان بازارونو ته رارسیږي د ورود مخنیوی وکړي. تر اوسه ۳۵ قلمه جنسونه د افغانستان د ترانزیتی تجارت له لست نه لغو شویدي. خو په عمل کی د پاکستان د دولت دا اقدام د تجارتی مالونو د قاچاق په مخنیوی کې چندان ګټور نه دی تمام شوي. په اوسنیو شرایطو کی افغانستان په وارداتو متکی دی. د وارداتي مالونو ډیره برخه خوراکی مواد ، پوښاک ، دواګاني ، تیل او نور دي. د تجارتی مالونو په څنګ کې ماشین آلات او نظامي اړتیاوې هم وارد یږي.

تجارتي کسر له په سلوکې ٤٨ نه په کال ۱۹۷۸ کې تر په سلوکې ۷٤ ته په کال ۱۹۹۲ کې رسیدلی و. له کال ۱۹۹۲ نه وروسته دغه تشه څو وارې زیاته شویده. اصلي سبب یې د صادراتو د سطحی راټیټیدل او د بهرنی صنعتي مالونو د وارداتو ورځ په ورځ زیاتوالی دی. کومې ګټې چې د بهرنۍ سوداګرۍ نه ترلاسه کیږي ډیره برخه یې د زمکوالو. کورونو په رانیولو په داخل کې مصرفیږي او یا د پاکستان په بانکونو کې زیرمه کیږي. (د تولیدي هڅو لپاره د هیواد په دننه کې پانګه اچونه نه کیږي).

Downloaded from: ketabton.com

په وروستیو کلونو کې افغانستان له دې سوداګرۍ څخه نه جبران کیدونکي تاوانونه زغملي دي.
ټول تجارتي سرحدونه له منځنۍ آسیا سره (پرته د تورغونډۍ له بندره) تړل شوي دي. نو ځکه د افغانستان بهرنۍ سوداګري یوازې له پاکستان او یو څه هم له ترکمنستان سره صورت مومي. په اوسنیو شرایطو کې د هیواد د لومړ نیو اړتیاو وپه سلو کې ۹۰ یې له پاکستان څخه وارد یږي.

مالي سیاست او دولتي مصارف

مالي سیاست د حکومت د پالیسي جوړولو وسیله ده چې د ملي غوښتنو د سطحې د بدلولو او د محصولاتو ترمنځ د انډول پیداکولو لپاره کارول کیږي او د مالیاتو او د دولت د بودجې د مصارفو له لارې عمل کوي. له مالي سیاست نه سمه ګټه اخیستنه عمومي زیرمو ته زیاتوالي وربخښي او د دولت خزانې ته کافي اندازه پانګه ورتولوي چې وروسته د دولتي مصارفو په ډول د خلکو جیبو ته ورځي.
څنګه چې دود وه د عامه سکتور مصارف د دولتي بودجې له لارې تمویلیده دا سکتور د مرکزي حکومت، ولایتي حکومت، ښاروالۍ ګانو، بانکونو، روغتونونو، مکتبونو، مدرسو، پوهنتونونو او د نورو دولتي تاسیساتو پر مصارفو شاملیږي. په ۷۰ لسیزه کې د محمد داؤد

Downloaded from: ketabton.com

خان حکومت د دولتي سکتور د پیاوړي کولو او ټینګښت لپاره جدي هڅې وکړي. په درنو صنایعو، سرک جوړولو، هوایي ډګرونو، خړوبولو سیستم، د بریښنا بندونو، روغتونونو د مکتبونوو دانۍ، او د طبیعي زیرمو په را ایستلو کې د افغانستان د جمهوري بودجې په واسطه پانګې اچولې کیدلي. ولایتي حکومتونو او ښاروالي ګانو د دولت د خزانې لپاره مالیې ټولولې.

د مالیې وزارت مسؤولیت درلود چې د دولت لپاره مالیه را ټوله کړي، پور واخلي، معمولي مصارف وټاکي، او د پلان وزارت په ملګرتیا انکشافي بودجه ترتیب کړي. د پراختیایي هڅو د مصارفو، د بهرنیو مرستو د تنظیم او ویش او د پراختیایي بودجې تطبیق د پلان وزارت له مسؤولیتونو څخه وې. که څه هم په اوسنیو شرایطو کې وزارتونه او مامورین شته دي خو د هغوی د دندې په زمینه کې هڅې زښتې ډیرې محدودې شوې دي.

جګړې د هیواد د مالیو د راټولولو سیستم یې سره پاشلی دی. نو ځکه د هیواد په بودجه کې لویه تشه رامنځته شوې ده. له یوې خوا داخلي عایدات راکم شویدي. له بلې خوا له ۸۰ په سلو کې زیات دولتي مصارف په پوځي هڅو کې په مصرف رسیږي. له ۱۹۹۲ م کال نه را پدیخوا د اجتماعي خدمتونو د مصارفو لپاره هیڅ ډول بودجه نه ده اختصاص شوې. مالیې چې د قوماندانانو او سیمه ییزو مقاماتو له خوا را ټولیږي د هغوی په شخصي چارو یا په پوځي چارو لګول کیږي.

Downloaded from: ketabton.com

دبانکداری سیستم:

پخوا د هیواد د بانکداری سیستم دومره وروسته پاته او محدود و چې په مشکل یې کولای شوای د معاصر بانکداري نظام لومړني مشخصات ترسره کړي چې و کولای شي اقتصادي ثبات او وده رامنځته کړي. عصري بانکونه د پورورکوونکي او پوراخیستونکي ادارو په څیر هغه مالي اړیکي راچاپیرې کړي چې له خپلو ورځنیو هڅو څخه گټه ترلاسه کوي. د تجارتي بانکونو د پیدایښت (چې د خپلو عوایدو ستره برخه د سود له لارې لاسته وروړي) سره بانکداري هڅو پراخوالی وموند. په پایله کې د پیسو اندازه هم زیاته شوه.

نن ورځې بانکونه د اقتصادي نظامونو نه بیلیدونکې برخه گڼل کیږي او ټول پولي او مالي کاروبار د هغوله لارې صورت مومي.

دافغانستان مالي سیستم د مالی، رسمي او غیر رسمي ادارو لرونکی دي چې یوله بله نژدې اړیکي سره لري. د هیواد مرکزي بانک د افغانستان بانک د پیسو د دارې، کنترول او وړاندې کولو، د هیواد بهرني اسعارو د زیرمو برابرول، او د نورو پولي هڅو مسوولیت په غاړه لري. ټولي مالي ادارې، لکه تجارتي بانکونه، پراختیایي بانکونه او نورې مالي ادارې د بیمې د کمپنیو په شمول د دولت په کنترول کې دي. د جگړې له پیل نه پخوا د افغانستان بانک مرکزي بانک د خپلو کریدتونو پلان او د شپږ نورو بانکونو پې تطبیقول چې د هر کال په پیل کې د داخلي تولیداتو د جریان په بنسټ اتکل کیده او د بهرنیو تجربو په اساس برابریده. په ۹۱ - ۱۹۹۰ کال کې د مرکزي بانک پورونه

Downloaded from: ketabton.com

۹۰٤ بلیونو افغانیو ته د ۳۰۷ بلیونه پلان شویو افغانیو په بدل کې رسیدل.

د بانکي فعالیتونو ډیره برخه د کابل په ښار کې تمرکز درلود چې د بهرنی سوداګری ستره برخه او نور تجارتی فعالیتونه له دې ښاره تنظیم کیدل. وروسته بانکونو څو محدودې څانګې په لویو ښارونو کې پرانیستلې چې د هیواد د پولی سیستم دودې او پراختیا په لوري یونیک اقدام ګڼل کیده.

د هیواد ستر بانکونه: د افغانستان بانک (۱۹۳۹)، د کرنی د پراختیا بانک (۱۹۵۹)، ملی بانک (۱۹۳۲)، د صادراتو د پراختیا بانک (۱۹۷٦)، د صنعتی پراختیا بانک (۱۹۷۱)، رهنی او تعمیراتی بانک (۱۹۵۵)، او پښتنی تجارتی بانک (۱۹٥٤).

په افغانستان کې د بانکونو د پراخیدو په لار کې له سترو خنډونو نه یو پربانکونو د دولت کنترول و. د بانکداری نوی قانون چې په ۱۹۷۵ کال کې تصویب شوی و په نظر کې یې لرل چې ټول بانکونه ملی او د هیواد اقتصاد ته وده ورکړي. دا اقدام د وخت حکومت ته دا توان ورکړ چې په ځینو شخصي لویو صنایعو کنترول پیدا کړی او د دولت د اوږدې مودې پروګرامونو ته پیاوړتیا ور وبخښي.

پرته د سروزرو له زیرمو (۰۰۰، ٦٦٥ اونسه) د افغانستان بانک زیرمه ٦۹، ۲٤٤ میلیونه ډالرو ته په ۱۹۸۹ کال کې رسیده.

په ۱۹۷۸ کال کې د هیواد ټول بانکونه د ملی بانک په ګډون چې د هیواد تر ټولو پخوانی او تر ټولو ستر تجارتي بانک دی د کمونیستی

Downloaded from: ketabton.com

رژیم له خوا ملي اعلام شول. دې اقدام دافغانستان د بیوزله خلکو ژوند اغیزمن کړ. د وخت حکومت د پرله پسې فشارونو او د دا ډول ناسنجول شویو پالیسیو په اثر ډیرو داخلي پانګه والو د تیښتې لاره غوره کړه او یا یې خپلې پانګې بهرنیو بانکونو ته ولیږدولې. دا اقدام د هیواد د مالي او بهرنیو اسعارو د زیرمو د چټک کمښت سبب وګرځید.

پیسې او یې جلبه تورم:

هر هغه شي چې د تبادلې د واسطې په توګه د ټولو له خوا منل شوی وي او د ارزښت د واحد په څیر، د شیانو د بیې څرګندونکی وي پیسې نومول کیږي. له ډیرو لرغونو پیړونو را په دیخوا ډول ډول شیان لکه سپین زر او سره زر د ذاتي ارزښت او هم د دوام او په ساتلو او لیږدولو کې د آسانتیا په دلیل د پیسې ځای نیولی دی.

پولي تورم د بیو زیاتیدلو ته ویل کیږي په داسې ډول چې د ټاکلې اندازې پیسو د خرید قدرت د کموالي سبب وګرځي.

تورم له نړیوالې جګړې وروسته د اکثرو اقتصادونو یو له وتلو ځانګړتیاوو څخه دی او په همدې خاطر یې د اقتصاد پوهانو پام ځانته را اړولی دی.

سرسامونکی پولي تورم چې له ۱۹۸۹ م را په دیخوا راروان دی د جګړې د کلونو په ترڅ کې د دولتي ادارو د تیت و پرک کیدلو سره یو ځای یې د افغانستان بانک د هڅو زمینې محدودې کړې دي. په پایله کې د اسعارو د تبادلې آزادو بازارونو (شخصي صرافی) په چټکۍ سره پراخوالی وموند او د هیواد د پولي تبادلاتو ډیره برخه تنظیموي. په

Downloaded from: ketabton.com

اوسنيو شرايطو کې د تجارتي کزيدتونو پورونه او نور پولي فعاليتونه د دغه بازار له لارې سر ته رسيږي. دا سعارو بازارونه په کابل او نورولو-يو ښارونو، لکه هرات، کندهار، جلال آباد او مزار شريف کې درګرده پولي خدمتونه برابروي د بهرنيو اسعارو د تبادلې په ګډون د بهرنۍ سوداګرۍ لپاره هم خدمات سرته رسوي.

په هېواد کې د اسعارو د تبادلې درې نرخونه:

(۱) بانکي بيه چې د مرکزي دولت له خوا اينښودل شوې ده.

(۲) د ملګرو ملتو بيه چې له بانکي نرخ نه لوړه او د آزاد بازار له بيې لږه وي. (۳) د آزاد بازار نرخ چې اکثراً د صرافانو پر لاس تنظيميږي.

د افغانيو د مبادلې نرخ په امريکايي ډالرو له ۹ . ۳۷ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په ۱۹۷۹م کال کې ۶۶۱ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په ۱۹۹۰م کال کې، ۱۵۰۰۰ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په کال ۱۹۹۶م کې او ۴۲۰۰۰ افغانۍ د يوه ډالر په بدل د کال ۱۹۹۹ په لومړيو کې بدلون موندل دی. سره له دې چې د افغانيو نرخ په کابل او د طالبانو تر ولکې لاندې نورو ښارونو کې نسبي ثبات موندلی دی، په شمال کې د افغانيو پولي ارزښت مخ په کميدو و. همدا اوس دوه ډوله افغاني بانک نوټونه د هېواد د شمال په بازارونو کې په چلند کې دي.

(۱) هغه بانک نوټونه چې پخوا د مرکزي دولت له خوا چاپ شوي وو،

(۲) هغه بانک نوټونه چې د جنرال دوستم په رهبرۍ د شمال جنبش په واسطه چاپ شوي وو. د دوستم بانکنوټونه د لومړيو بانکنوټونو په تقريباً نيمه بيه خرڅيږي.

Downloaded from: ketabton.com

وروستیو کې سرته رسېدلې ده تورم د ۱۹۷۹ - ۱۹۹۶ م کلونو ترمینځ یوز فیصدو ته لوړ شوی دی. دغه د پرله پسی تورم پروسه د هیواد د زیات شمیر خلکو ژوند له ګواښ سره مخامخ کړی دی. د جګړې د لومړۍ لسیزې ترڅ کې د اړتیاوړ لومړنیو موادو بیې درې واره پورته ختلې وې. مګر په وروستیو کلونو کې ددې ډول شیانو نرخونه په سرسامورنکی ډول جګې شوې دي. په ۱۹۹۸ م کال کې یوې کورنۍ ۳۰۰۰ وارې زیاترو عوایدو ته تر ۱۹۷۸ م کال اړتیا لرله.

دیو

کیلو اوړوبیه له ۱۰ افغانیو په ۱۹۷۸ م کال کې ۳۰۰ افغانیو ته په ۱۹۹۱ م کې، ۲۸۰۰ افغانیو ته په ۱۹۹۶ م کال کې، ۹۹۰۰ افغانیو ته د ۱۹۹۷ م کال د مې په میاشت کې، ۱۱۱۳۲ افغانیو ته د ۱۹۹۸ م کال د ډسمبر په میاشت کې زیاتوالی موندلی دی. د کابل په ښار کې یو تن مزدور کارچې د کورنۍ غړي یې او وتنو ته رسیږي مجبور دی چې د خپلو د عوایدو نیمایی یوازې دوچې ډوډۍ په رانیولو ولګوي. د ښوونکیو او نور ملکي مامورینو میاشتنی عاید په هیڅ صورت د هغوی د یوې هفتې لګښتونه نه پوره کوي.

د هیواد په شمالي سیمو کې د بدخشان او بامیانو د وروسته پاتو ولایاتو په ګډون د نرخونو بی کچه لوړتیا د ډیرو اقتصادی مصیبتونو سبب شوي دي. یو کیلو غنم چې د ۱۹۹۷ م کال د دمئی په میاشت په کابل کې په ۱۳۰۰۰ افغانیو خرڅیدل په مزار شریف کې د هغې بیه ۲۵۰۰۰ افغانی او په فیض آباد کې ۲۹۰۰۰ افغانی وه.

Downloaded from: ketabton.com

ترانسپورت او ملکی هوا نوردی

د هیواد د ریزمریز شوي اقتصاد په بیارغاونه او پراختیا کې ترانسپورت ډیره ستره ونډه لري. دا سکتور که په سمه توگه پراختیا و رمی کولی شي چې کلی پرښارونو پورې ونښلوي او د هیواد په دننه او بهرکی اقتصادي، اجتماعی او فرهنگی اړیکی مینځته راوړي. همدا ډول یو عصری ترانسپورتی سیستم د صنعت په پراختیا ار د خلکو د ژوند د سطحی په ښه والی کې غټ ځای لري.

په هیواد کې د وسپنې پټلۍ نشته. نو ځکه ټول ترانسپورتی فعالیتونه د لاریو موټرو په واسطه سرته رسیږی چې ښایی له بیخی ورانو شویو لویو لارو ځخه تېرې شي. په هېواد کې نژدې ۱۷۰۰۰ کیلو متره خام او پوخ سړک شته دی چې له هغی جملی ځخه ۲۶۵۰ کیلو متره یې عمده لویې لارې جوړوی. دا لویې لارې اکثر ولایتونه په کابل پورې تړی او افغانستان له گاونډیو هیوادو سره (پاکستان د تورخم او سپین بولدک له لارې ایران او ترکمنستان د اسلام کلا او تورغنډی له لارې، ازبکستان او تاجکستان د حیرتان بندر له لارې او شیرخان بندر له لارې) نښلوي.

البته په ورروستیو کلو کې داندخوی له آقینه بندر، د تخار له ای خانم او د بدخشان له اشکاشم نه په ډیر سطحی او محدود ډول هغه هم اکثراً د پوځی انتقالاتو په منظور گټه اخیستله کیږي. د جهاد په کلونو کې د

Downloaded from: ketabton.com

شاه سلیم لاره چې د بدخشان ولایت د پاکستان په چترال پوری نښلوی جوړه شوه دا لاره چې دې دووکالو راهیسی د موټرو په مخ ترلې ده یوازې د درې میاشتو لپاره ترې ګټه اخیستل کیږی. د هیواد ډیر ولایتونه او ولسوالی د خامه او صعب العبور ولارو په واسطه د ښارونو له مرکزونو سره ترل شوي دي چې اغلباً د موسمی بارانونو او ویجاړوونکو سیلابونو په اثر بندیږي.

لومړي او دوهمو پنځه کلنو پلانونو (۱۹۵۵ تر ۱۹۶۷) د عمده لویو لارو په جوړولو ټینګار درلود. د سالنګ لویه لاره او تونل په ۱۹۶۰ لسیزه کې د پخوانی شوروی په مرستو جوړ شول.

د کابل- کندهار لویه لاره چې اوږدوالی یې ۴۸۳ کیلو مترو ته رسیده د امریکا (USAID) په مرستو جوړه شوې وه.

د هرات- تورغنډۍ او کابل تورخم لویی لارې هم د خارجی هیوادو په مرستو جوړې شوې وې. دورانوونکو جګړو او په دوو وروستیو لسیزو کې د پوځی فعالیتونو په اثر د هیواد ډیرې لویې لارې او عمده سرکونه تخریب شویدي.

له بلې خوا د سمی ښارنې نشتوالی، بی کچه ګټه اخیستل او د سرکونو له تر میمولو سترګی پټول د هغو په ورانولو کې یې زیاتوالی راوړی دی. همدا ډول په لویو لارو کې د مختلفو ډلو د تلاشۍ د پاټکونو موجودیت د تجارتی مالونو لیږدول یې د هیواد نورو سیمو ته مشکل کړي دي.

په کلیو کې آس، خر او کچر د ترانسپورتی عمده وسایلو څخه ګڼل

Downloaded from: ketabton.com

کیږي. د خامه او پلیو لارو وضعیت د وروستیو کلونو په ترڅ کې وخیمې شوي دي. ځرنګه چې د مواصلاتي لارو د بیارغاونې لپاره دولتي پلانګذاري نشته. د ملګرو ملتونو مؤسسات او بهرني او داخلي غیر دولتي سازمانونو د سرکونو، پلونو او پلچکونو په ترمیم چې د هیواد په ځینو سیمو کې ډیر شدید ضرورت موجود و لاس پورې کړی دی.

دوه نړیوال هوایي ډګرونه د کابل او کندهار په ښارونو کې شته دي. د محلي هوایي ډګرونو شمیر دیرشو ته رسیږي چې احتمال لري یو میدان په هر ولایت کې موجودوي.

د کابل، شینډنډ او هرات هوایي ډګرونو د جګړو په اثر شدیدې صدمې لیدلې دي. له جګړې نه دمخه دوه د هوایي چلند سترو شرکتونو د آریانا او باختر الوتنې په نومونو د هیواد په دننه او بهر د خلکو د مالونو په لیږدولو بوخت وو. په کال ۱۹۸۵ م کې دا دوه شرکتونه یو ځای شول.

د رسمي احصائیو مطابق د کابل هوایي ډګر په ۱۹۹۰ کال کې ۱۹۶۰۰۰ تنه مسافرو او ۱۸۰۰۰ ټنه محمولو ته رسیده ګي کوله.

د ۱۹۹۰ م لسیزې په لومړیو کې خیبر ایرلاین (Khaiber Airline) د ننګرهار والي حاجي عبدالقدیر په واسطه جلال آباد او بلخ ایر (Bulkh Air) د جنرال دوستم په واسطه د مزار شریف په ښار کې جوړ شوي وُ چې د طالبانو په لاس د جلال آباد او مزار شریف د نیول کیدونه پس دواړو سقوط وکړ.

Downloaded from: ketabton.com

همدا اوس د آریانا شرکت الوتکې د کابل ښار، جلال آباد او کندهار نه الوزي بهرنی تجارتی مالونه له دوبۍ او د منځنی ختیځ له هیوادونه دننه هېواد ته رالیږدوي جې بیا وروسته د پاکستان بازارونو ته قاچاق کیږي. د آریانا شرکت داخلي پروازونه يې د طالبانو ترولکی لاندې ښارونو ته هم پیل کړي دي. په تأسف چې د هیواد پستی نظام بیخی له مینځه تللی دی او د هیواد ددغې اجتماعی خدمتونو برخې د بیارغاونې لپاره سولی او د یو قوی مرکزی حکومت جوړیدو ته اړتیا ده.

مواصلات او اطلاعات:

جګړې د هیواد اقتصاد دغې عمده برخې ته هم سخت زیان رسولی دی. سیمه وال مقامات، مرستندوی سازمانونه، لکه ملګری ملتونه او غیر دولتی مؤسسات له بی سیم او مخابرې څخه ګټه اخلی. په ۱۹۷۹م کال د ۲۳۶۸۰ شمیره تیلفونونه د هیواد په دننه کې د استفادې لپاره موجود و.

په ۱۹۸۶م کال کې رادیو یی آخذې ۵، ۱ میلیونه او تلویزیونی ۱۱۵۰۰۰ اټکل شوی و. د هیواد په ځینو سیمو کې مقامات او مؤسسی د ستلایټ تیلفون (د مصنوعی سپوږمیو والا) څخه له هیواده بهر سره ارتباط نیسی. د هیواد رادیو تلویزیون مرکز د کابل پر ښار په راکټ ورولو کې ویجاړ شو. په اوسنیو شرایطو کې د شریعت رادیو چې مخکې د کابل رادیو په نامه یادېدله او یو شمیر واړه رادیو یی مرکزونه د مختلفو ډلو په واسطه خبرونه او اطلاعات خپروي. دا رادیوګانې

Downloaded from: ketabton.com

اکثراً د اړوندو مقاماتو پیغامونه او تبلیغات نشر ته سپاری. په وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو مؤسسې د یونیسیف او ماین پاکونی برخی یونو چاپه ګډون د بی بی سی راډیو د «نوی کور، نوی ژوند» په نامه تعلیمی پروګرام لپاره چې په پښتو او دري ژبو خپريږي لازمي مرستې برابروي. دا پروګرامونه د ماین، لومړنی روغتیا، ښوونې او روزنې د پوهولو په هکله ښوونیز پیغامونه خپروي چې د خلکو دا جتماعی پوهې سطحه وده وکړي. یو شمیر جریدې او مجلې د مختلفو ډلوله خوا خپريږي چې دا اړوندو ډلو د عقیدو او آرمانونو بیا - نوونکي دی.

کور جوړول:

د ملګرو ملتونو د پراختیایی پروګرام دفتر (UNDP) د اټکل سره سم تر کال ۱۹۹۳ تقریباً ۳ . ۲ میلیونه داستوګنی کورونه په افغانستان کې موجود وو چې د هغو نیم میلیون یې بیا جوړولو ته اړتیالرله.

د مدهشو او خونړیو جګړو په اثر چې د ۱۹۹٤ تر ۱۹۹٦ کلونو په ترځ کې د کابل په کوڅوکی پینځ شول د ملکی او شخصی ودانیو نژدې ۸۰ په سلو کې ړنګې شوې. د کابل د بیوزلو خلکو لپاره یې د سر پناه ستونزه لاستره کړینده. د ۱۹۹٦ م په دسمبر کې کومه اقتصادی، اجتماعی سروی چې د ناروې هیواد د بیوزلی پر ضد د مبارزی مؤسسه (ACF) او د کلیسا د مرستو مؤسسی له خوا ترسره شوی و، څرګندوي چې د ۲۰٤ , ۱۱ کورنیو له جملې له ۵۳ تر ٦۳۵ کورنیو پورې په کورونو کې په شریکه ژوند درلود او له هغو په سلکو کې ۷٤ کرایه

Downloaded from: ketabton.com

نشین وو. په منځنۍ توګه یوې کورنۍ کولای شول له یوه یا دوو خونو څخه استفاده وکړي.

په نورو ولایتونو کې دولتي او شخصي ودانۍ د ویجاړیدو او رژیدو په درشل کې دي. سختو بمباریو او د ړندو راکټونو ورولو د جګړې په دوولسیزو کې د لرې پرتو کلیو او ښارونو د ورانۍ باعث ګرځېدلي دي. په کندهار کې د حیرانوونکې ورانیو، او د زمکښیو ماینونو د شته والي باوجود د نفوسو شمیریې درې چنده زیات شوی دی. برسیره پردې نژدې ۷۵۰۰۰ مهاجر له سرحدنه پورې غاړه دې ولایت ته د بیرته ستنیدو په انتظار کې دي. د مزار شریف په ښار کې د کلیونه ښارته د مهاجرو بهیر د جګړې په کلونو کې زښتې ډیرې ستونزې رامینځته کړې وې. دا ښار د ۴۰۰۰۰ تنو له پاره پلان شوی و.

د استوګنې کورونو بیرته جوړول د ډیرو افغاني کورنیو د سختو اندیښنو سبب شوی دی. د او مومموادو بیه او دودانۍ جوړولو مصارف دومره لوړ ختلي دي چې د افغانستان د بیوزله او جګړې ځپلیو کورنیو له واکه بهر دي. د مخه د کابل ښار له پاره ماستر پلان دا پارتمانونو په جوړولو ټینګار درلود چې نه یې شوای کولای اوسنۍ غوښتنې ترسره کړي. په وروستیو کلو کې خصوصي سکتور، په تیره د متنفذو اشخاصو او افرادویو شمیر کورونه یې د دولتي ماستر پلان ته له پام کولو پرته ودان کړیدي. ډیز اپارتمانونه، لکه میکروریونونه د کابل د جګړو له امله کنډواله شویدي.

په ښارونو کې د سر پناه جوړول عمده ستونزه ګڼل کیږي.

Downloaded from: ketabton.com

ځکه له یوې خوا هغه مهاجرین چې په ښاري ژوند روږدي شوي دي ښارونو ته راستانه کیږي او له بلې خوا د ترانسپورتی، ښوونیزو روغتیایي لومړنی خدمتونو، کارلټون او نورو آسانتیاوو نشتوالی له کلیونه ښارونو ته د هجرت سبب ګرځی. له څو کلونو راهیسې ملګری ملتونه او نور غیر دولتی مؤسسات د کابل، هرات، جلال آباد او کندهار ښارونو کې بیوزلو خلکو ته د هغوی د استوګنی کورونو په بیرته جوړولو کې مرسته رسوي. مګر د غه ستونزه تر هغو چې یو سهی او دقیق پلان هغه هم د حکومت له پلوه طرح او عملي نه شی د دې ډول پراګنده مرستو له لارې به حل نشی.

بیوزلی او سیمه ییزې ناانډولی:

د فقر (بیوزلی) کلمه مطلق او نسبي مفهوم لري. د بیوزلی مطلق مفهوم د ژوندون داد امې لپاره د شخص د حداقل عوایدو د سطحی بیان ته ویل کیږي او له یو شمیر عواملو، لکه د ژوند ادامې لپاره د خوراکي مصارفو حداقل او له ارزانو لارو هغې ته د رسیدلو څخه خبرې کوي. د فقر نسبي مفهوم د شخص اقتصادی وضعیت د اړوندې ټولنې د نورو افرادو سره څرګندوي. د بیلګې په ډول د کابل په ښار کې که د یوه سړي عواید د هغه د لومړ نیو اړتیاوو له حداقل څخه زیات وي مګر د کابل د نورو ښاریانو په پرتله د ټولو نه په ټیټه سطح کې ځای ولري نو د غه شخص ته فقیر (بیوزلی) ویل کیږي. په افغانستان کې د خلکو اکثریت د مخ پرودې ګاونډیو هیوادو دوګړو په پرتله فقیر ښکاره کیږي.

Downloaded from: ketabton.com

په افغانستان کې د بېوزلۍ او لاس تنګۍ د اندازې تشريح چې د بحران په حال کې دی. که څه هم مشکل کاری دی لاکن د بشري پروژو او پروګرامونو د پلانګذارۍ د طرحی په خاطر چې د زیاتو شوو خلکو عاجلې اړتیاوې څرګندې کړي ګټور به وي.

په افغانستان کې د فقر او لاس تنګۍ ستر علت په ابتدایي کرنه اتکا ده. د نفوسو د پرله پسې زیاتیدو او د هیواد له بهرنه د مهاجرینو د بیرته ستنیدو سره د زمکی مالکیت ورځ تر ورځې لا وړو کی کیږي په داسی حال کې چې د زراعتی زمکې نوعیت، خړوبولو سیستم، څړځایونه او نور د کرنې وسایل مخ په کمیدو دي. څنګه چې مخکې وویل شول د خلکو په سلوکی ۸۰ خپل د ژوند اړتیاوې له کرنیز سکتور څخه ترلاسه کوي. د خلکو د ژوندانه د سطحی ښیګنه او پراخول، په تیره د ښځو او ماشومانو د کورنیو د عوایدو په ودې، غذايي تامین او روغتیایی لومړیو خدمتونو پورې تړاو لري. د خلکو د عوایدو د سطحی پرله پسی کمښت د ژوند د معیار د راټیټیدو سبب ګرځی چې د اکثرو خلکو پیاوړتیا د هغو د لومړنیو اړتیاوو د پیدا کولو او برابرولو کې محدودوي.

د یو قوی حکومت په نشتوالی کې چې وکولای شی د قیق ارقام راغونډ کړي د فقر معیار تاکل او لیکه کښل زښت ډیر مشکل دي.

د جګړې له پیل نه د مخه په سلوکی له ۲۰ تر ٤۰ خلکو د فقر له لیکی هم کښته ځای درلود. له بده مرغه نن د خلکو اکثریت فقیر او تنګ لاسي دي. د ادارو او اقتصادی او اجتماعی بنسټونو له سقوط سره، د

Downloaded from: ketabton.com

محلي حکومتونو ظرفیت د اجتماعي خدمتونو پیاوړتیا لپاره له مینځه تللی دی.
جګړې ډېرې ورانۍ رازیږولې دي، د کونډو او معیوبینو په شمیر کې یې زیاتوالی راوړی دی او ډېر مهاجرتونه او بېځایه کېدنې یې مینځته راوړې او د خوراکي موادو د کمښت د ستونزو سبب ګرځیدلی دی.
ویل کیری چې د ۱۹۹۶ کال په ژمي کې د کابل په ښارکې خلکو خپل اولادونه په جوماتو کې پرېښودل چې څوک پیدا شي او د هغو مسؤلیت په غاړه واخلي او په دې ډول د لوږې له لاسه د مړینې له خطر څخه وژغورل شي. دولتي مامورین په میاشتنو میاشتو معاش نه اخلي او لویه تشه د ملکي مامورینو د عوایدو او مصارفو ترمینځ پیدا شوې ده.
کومه سروې چې په کال ۱۹۹۷ کې د ملګرو ملتونو د مؤسسو او ملکي مامورینو په واسطه ترسره شوه، د عادي مامور میاشتنی معاش ۱۵ ډالره او د هغه میاشتني مصارف ۳۷ ډالره اټکل کړیدی. همدا علت دی چې د کابل په ښارکې ډېرو کورنیو د خپل کور د مالونو په خرڅولو لاس پورې کړ او دهغو لږ شمیر په هغو مرستو چې له بهرنه یې د خپلوانو له لارې لاسته وروړی شپې سبا کوي.
اقتصادي وضعیت له یوې سیمې تر بلې او حتی له یوې ولسوالۍ تر بلې په هماغه یوه ولایت کې ډېر توپیر پیدا کوي. په ختیځ او سهیل کې د خارجي مالونو تجارت او قاچاق پاکستان ته لاپسی پراخ شوی دی او دا کار تر یو ځایه په دې سیمو کې د اقتصادي وضعې د ښېګنې سبب ګرځیدلی دی. په هرات کې له پاکستان سره تجارتي اړیکي وروسته له

Downloaded from: ketabton.com

هغې چې دا ښار د طالبانو په ولکه کې راغی - مخ په زیاتیدو وې. هرات له ایران او ترکمنستان سره ګډې پولې لري. د بدخشان لرې پروت ولایت یوازې د تخار له لارې د هیواد له نورو سیمو سره تړاو لري او د درې میاشتو لپاره د پاکستان له چترال سره د سوداګرۍ اړیکې لري چې په وروستیو کلونو کې د آس او خره په واسطه سرته رسیدې.

د بامیانو وروسته پاتې ولایت او د هزاره جاتو لرې پرتې سیمې د تیرو کلونو جګړو په اثر سختې زیانمنې شویدي. بامیان تر یو کال زیاته موده په اقتصادي محاصره کې و دا محاصره د طالبانو په لاس د بامیانو له نیولو نه وروسته پای ته ورسیده.

فقر او تنګ لاسی د بدخشان او بامیانو په وروسته پاته ولایتونو کې مخ په زیاتیدو دي. د خلکو اکثریت د خپل ژوند اړتیاوې د کرنې له لارې لاس ته راوړلی چې د هوا په ښه والي، د باران په اندازې او د زراعتی وسایلو په شته والی تکیه لري. د بدخشان په ځینو ولسوالیو کې د ډوډۍ په ځای له وچو توتانو ګټه اخیستل کیږي. په وروسته پاته کلیو کې د پسرلی په موسم له غرنیو سبو نه استفاده کیږي.

Downloaded from: ketabton.com

د خوراکي موادو شته والی

د هیواد کرنه هر کال د موسم د ناوړتیا ، طبیعي آفتونو او پرله پسې جګړو او د هغو د اغیزو په اثر ډیر زیانونه زغمي. د میلیونونو ځمکنیو ماینونو شته والی، د نفوس زیاتیدنه، د زراعتي ځمکو د مالکیت راکمیدنه، او د خړوبولو سرچینو د ورځ په ورځ او نور زراعتي وسایلو کمښت په هیواد کې د خوراکي موادو د لږوالي سبب کیږي.

افغانستان یو غرنی هیواد دی چې د هغې په توپوګرافي بدلونونو د هوا وضعیت بدلون مومي چې د هیواد په زراعتي سیستم کې د پرله پسې بدلونونو او ښتنو باعث ګرځي، د هیواد د خوراکي وضعیت څیړنه چې د ملګرو ملتونو د مؤسسو، لکه د نړۍ غذایي پروګرام، یونیسیف، د نړۍ روغتیایي سازمان او یونوچا په واسطه د ۱۹۹۷ م کال د مې په میاشت کې وشوه د افغانستان د اړتیاوړ خوراکي مواد یې ۱ . ۳ میلیون ټنه اټکل کړي دي. د نوموړي څیړنې سره سم د غذایي موادو کمبود ۳ . ۱ میلیون ټنه په کال ۸۷-۱۹۹٤ کې اټکل شویدی.

د واردو شو یو خوراکي موادو اندازه په ۱۹۹۶ م کال او ۱۹۹۷ م کال کې ۸۳۰۰۰۰ ټنو ته رسیده. دارقم د ۶۸۰۰۰۰ ټنو په حجم د خوراکي موادو یوه تشه په ۱۹۹۶ م کال کې راښیي. د دې رقم مطابق هر افغاني و ګړی نشي کولای چې دورځې له ۵۰۰ ګرامو زیات مواد مصرف کړي. د ۱۹۹۷ م کال په سپتامبر کې د ښاغلي نواز شریف

Downloaded from: ketabton.com

دولت د طالبانو له حکومت سره یو تړون تصویب کړ چې د هغه مطابق افغانستان کولای شوی تر ۶۰۰۰۰ ټنه غنم د پاکستان د بازارونو له نرخ څخه په لږ لوړه بیه له پاکستان نه وارد کړي.

د هیواد ځینې سیمې په تیروژمیو کې د خوراکي موادو له سخت کمښت سره مخامخ شوېدي. په ۹۶-۱۹۹۵ کلونو کې په کابل کې وضعیت تر هغو څوچنده لا زیات وخیم و. په شمال کې لرې پرتې سیمې او د هیواد مرکزي برخې د ډول ډول ناروغیو چې د کرنې حاصلاتو ته تاوان رسوی، او ویجاړونکو سیلابونو له پلوه نه رغیدونکي زیانونه لیدلي دي، په دې سیمو کې دغذایي موادو د کمبود باعث گرځیدلي دي. د افغانستان په شمال کې د جگړې له اوږدیدو سره د کرنې د پراختیا زمینه له مینځه تللې او د کرنې محصولات ورځ په ورځ مخ په کمښت دي. که څه هم د هیواد په بازارونو کې په کافي اندازه خوراکي مواد شته دي خو عام خلک بې د خرید قدرت نه لري ځکه د هغوی عایداتي سرچینې یا بیخي له مینځه تللې او یا یې په مراتبو کموالی موندلی دی.

پخوا دولتي مامورینو له دولتي کوپونونو استفاده کوله. دې مرستې هغوی د زیاتیدونکي تورم په مقابل کې ژغورل. همدا ډول دولت به نانوایي گانو ته د سونگ مواد او اوړه په راټیټه بیه برابرول او د هغو په بدله کې د ډوډۍ بیه یې په مناسب حد کې ټاکله. د ۱۹۹۲ م کال نه وروسته کوپون نور خپل ارزښت له لاسه ورکړی و، ځکه نه مرکزي حکومت او نه ولایتي حکومتونو کولای شول چې خوراکي مواد څنگه

Downloaded from: ketabton.com

چې په کوپون کې تاکل شوي وو برابر کړي اوويشي. همدا اوس ډیرو نانوايانو سره د کابل او جلال آباد په ښارونو کې د (WFP) او نورو غير دولتي مؤسسو له خوا مرستې کيږي چې وچه ډوډۍ د بيې په تخفيف سره په زرګونو بيوزلو خلکو خرڅې کړي.

په اوسينو شرايطو کې يو شمير خيريه مؤسسې په پام کې لري چې له زيان رسيدونکو خلکو سره مرستې وکړي. د نړيوال غذايي سازمان (WFP) خيريه مرستو يو نيم ميليون (۲۰۰۰۰ تنه په کابل کې ۱۱۰۰۰ تنه په کندهار، ۱۹۰۰۰ تنه په جلال آباد ۲۳۱۰۰۰ په مزار شريف کې البته مخکې د ۱۹۹۷ کال له جګړو) اړو انسانانو سره د هېواد په ګوټ ګوټ کې مرستې کولې.

بې شکه چې دا ډول خيريه مرستې په داسې حال کې چې خلک د لنډې مودې په ترڅ کې د قحطۍ له خطر څخه ژغوري، خو د اوږدې مودې د پاره ډيرې نيمګړتياوې رامنځته کوي. ځکه له يوې خوا خلک په مفت خورۍ روږدي کوي او له بلې خوا لټۍ او ناغيړۍ راپيدا کوي او د کرنې په سکتور کې د داخلي توليداتو د کمښت سبب کيږي.

د بين المللي ټولنو بشرى او پراختيايي مرستې:

په اتيايمه لسيزه کې د مجاهدينو او روسي عسکرو ترمينځ د سختو جګړو باوجود، افغانستان له بهرنيو سرچينو څخه ډيرې مرستې ترلاسه کولې. په دې وخت کې پخواني شوروي او متحدينو يې بلاعوضه مرستې د کابل حکومت په واک کې ورکولې. مخالف ځواکونه هم د امريکا، اروپا او غربي هيوادو له سخاوتمندانه مرستو

Downloaded from: ketabton.com

مستفید کیدل.

د ملګرو ملتو د پراختیایي پروګرام (UNDP) د ګزارش مطابق په ۱۹۸۹ م کال کې افغانستان ته د بهرنیو مرستو اندازه ۵ . ۱۵۲ میلیونه امریکایي ډالرو ته رسیده. له ۱۹۹۲ م کال وروسته دوه اړخیزو مرستو افغانستان ته په حیرانوونکې ډول کموالی موندلی دی. بنا یې اصلي علت یې د دولت د اساسي بنسټونو سقوط او له افغانستان څخه د بین المللی مالی ادارو وتل وي. بین المللی مالی ادارې: نړیوال بانک، د پیسو بین المللی صندوق او نور بهرنی پراختیا یی بانکونه دي.

د څو وروستیو کلونو په ترځ کې د دوه اړخیزو یا څو اړخیزو سرچینو له لارې افغانستان ته هیڅ ډول پور نه دی ورکړ شوی.

له یادو شویو ستونزو سره سره د بشری فعالیتونو او بیا رغاونی لپاره بهرنۍ مرستې د ملګرو ملتو د موسساتو او نورو غیر دولتی موسساتو له لارې د ۱۹۸۹ او ۱۹۹۲ م کلونو په ترځ کې په چټکۍ سره د زیاتیدو په حال کې وې. ځکه په دې وخت کې د سولې لړی لیدا او د ملی پخلاینې پیدا کیدل لاروښانه ښکاریدل په ۱۹۸۸ م کال کې افغانستان ته د چټکو بشری مرستو صندوق جوړ شو چې د ملګر ملتونو د بشری مرستو د هماهنګۍ دفتر په لاس اداره کیده. له ۱۹۸۸ تر ۱۹۹۲ م کال ۲۲۱ میلیونو ډالرو په حدود کې دې صندق ته د مرسته کوونکو هیوادو له خوا برابر کړی شوی و. له ۱۹۹۲ م کال راپدیخوا د بشری مرستو او د بیارغاونی ورو فعالیتونو لپاره جمعی غوښتنو وکړای شول چې ۴۷۳

Downloaded from: ketabton.com

میلیونه ډالره د افغانستان لپاره راټولې کړي.

علاوه پر هغو مرستو چې د جمعي غوښتنو له لارې برابرېږي د ملګرو ملتونو مؤسسات له خپلو اصلي بودجو (چې د هر هیواد ونډه پکی ښکاره ده) څخه هم کار اخیستی دی. په ۱۹۹٦ او ۱۹۹۷ کلونو کې د خوړونړیوال پروګرام (WFP) د ۲۷۰۰۰۰ متریک ټنو په اندازه د عاجلو مرستو او پراختیایي فعالیتونو لپاره خوراکي مواد په افغانستان کې مصرف کړیدي. په درې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو پراختیایي پروګرام (UNDP) د فقر ور کولو او د افغانانو ځواکمن کولو پروژو له لارې ۳۳ میلیون ډالره د هیواد په ۲۳ ولسوالیو کې مصرف کړیدي. نړیوالو غیر دولتي مؤسسو هم په وروستیو کلونو کې د بشري او بیارغاونې پروګرامونو لپاره د افغانستان په مختلفو سیمو کې ډیرې منابع په مصرف رسولې دي. بې له شکه چې دغو بهرنیو مرستو د افغانستان دریز مریز شوي اقتصاد په پیاوړتیا او د زیانمنو خلکو په ساتنه کې ستره ونډه ذرلودلې ده.

روغتیا:

له جګړې د مخه روغتیایي خدمتونو په افغانستان کې هومره پراختیا نه وه موندلې چې وکولای شي د خلکو روغتیایي لومړنۍ اړتیاوې په تیره بیا په اطراف او بانډو کې ترسره کړي. په ۱۹۸۲ م کال کې ٦۸ روغتونونه، ٤۸۳۸ بستره او ۱۱٦۰ تنه ډاکتران په افغانستان کې موجودوو. په کال ۱۹۹۲ م کې د ماشومانو د مړینې اندازه په سلو کی ۱٦.۳ اټکل شوې وه ښایي د ارقم په وروستیو کلونو کې زیات شوی

Downloaded from: ketabton.com

وی، په هیواد کې منځنی عمر ٤٣ کاله اټکل شوی دی. په سلوکی تقریباً ٦٥ تر ٧٥ خلک په لویو ښارونو او له ٢٠ تر ٢٥ خلک په اطراف او باندو کې له روغتیایی لومړنیو خدمتونو بې برخې دي.
په سلوکی تقریباً ٤٠ خلک په ښارونو او په سلوکی ١٩ په اطراف کې د څښلو پاکې اوبه نه لري. له بلې خوا د غې ویجاړونکی جګړې په زرګونو معیوبین او معلولین یې د افغانستان د وروسته پاتې ټولنې د اوږو بار ګرځولي دي.
همدا اوس د هیواد روغتونونه او صحی کلینیکونه په ډیر ابتدایی ډول د ملګرو ملتو او نورو غیر دولتی مؤسسو په مرسته فعالیت لري ملګري ملتونه او غیر دولتی مؤسسی د اړتیاوړ یوه اندازه درمل په ولسوالیو کې روغیتایی کلینیکونو ته برابروي چې په هیڅصورت د هغوی عاجلي اړتیاوي نشی پوره کولای. په ډیرو سیمو کې ساري ناروغۍ او نورې عامې ناروغتیاوې، لکه نس ناستې، ملاریا، د تنفسی جهاز انتانات او نور د مړینی د عمده عواملو څخه ګڼل کیږي.
ډیرو متخصصو ډاکټرانو او د روغتیایی برخی کارکوونکی د ناوړه شرایطو له امله له بدې ورځی له هیواده وتلی چې دا کار په روغتیایی برخه کې د متخصصینو د کمښت (په تیره نسایی- ولادی برخه کې) سبب شوی دی.
په ماشومانو کې سؤتغذی او له اوبو څخه راټوکیدلی ناروغۍ د هیواد په ځینو برخو کې د زیاتو ستونزو علت جوړوي. د هیواد په کلیو او باندو کې د امیندوارو ښځو ډیره برخه د لنګون په وخت کې خپل ژوند له

Downloaded from: ketabton.com

لاسه ورکوي. اکثراً ږرې بوډۍ چې روغتیایي ابتدایي ښوونې هم نه لري د لنګون څارنه کوي.

ښوونه او روزنه:

په بشري سرچینو کې ښوونه بهترینه پانګه اچونه ګڼله کیږي. ځکه له دې لارې د اړتیا وړ متخصصین ټولنې ته وړاندې کیږي. له بله پلوه ښوونه او عواید د مزد په سطح او یا د ټولنې په سطح یو تر بله ګډه اړیکه لري. د جګړې نه دمخه ښونیزې ادارې د دولت له خوا تقویه کیدلې. اوس دولتي او سیمه ییز مقامات د هیواد د اجتماعي چارو د دې حیاتي برخې د تمویل څواک نه لري.

د سواد اندازه ۲۹ په سلوکې د نارینه لپاره او ۱٦ په سلوکې د ښځینه وو لپاره اټکل شوې ده. په ۱۹۹٤ کال کې تقریباً ٤٥ په سلوکې هلکانو او ۱۷ په سلوکې نجونو په مکتبونو کې نومونه ثبت کړي وو.

اوس د نجونو د مکتبونو ډیره برخه د طالبانو ترولکې لاندې سیمو کې تړلې ده. یوازې د بدخشان په ولایت او د شمال اتحاد ترولکې لاندې سیمو کې د نجونو مکتبونه پرانیستي دي.

د جګړې په ترڅ کې تقریباً ۲۰۰۰ مکتبونه وران شویدي. د دې مکتبونو زیاته برخه د مرستو کوونکو مؤسسو له خوا بیا رغول شوي دي د هغه ګزارش مطابق چې د نړیوال بانک ترڅارنې لاندې برابر شوی دی په ۱۹۹٦ کال کې تقریباً ٦۰۰ تر ٦٥۰ د ابتدایي دورې مکتبونه اولیسې فعالې وې. د ابتدایي دورې د زده کوونکو شمیره د جګړې له پیل نه مخکې ۸۳۰۰۰۰ زده کوونکو ته رسیده چې دارقم تر ۱۹۹۷

Downloaded from: ketabton.com

کال پوري ۲۷۰۰۰ زده کوونکو ته راکم شوی دی. تر کال ۱۹۹۱ شپږ پوهنتونونه او د لوړو زده کړو مرکزونهٔ لکه، د کابل پوهنتون، د پولیتخنیک انستیتوت، د طب انستیتوت، د ښوونکي روزنې انستیتوت او اسلامي پوهنتون په کابل کې او د هرات، جلال آباد او مزار شریف پوهنتونونه د محصلانو په مخ خلاص وو. د ۱۷۰۰۰ په شمیر د هلکانو او نجونو په ګډون شاګردان د لوړو زدکړو په دغو مرکزونو کې نومونه ثبت کړي وو. همدا اوس د دغو علمي مرکزونو دروازې د نجونو پر مخ تړلې دی. په اوسنیو شرایطو کې یوازې دوه د ښوونکو د روزنې انستیتو نه د ښځینه وو پر مخ د بدخشان په ولایت کې فعال دي چې د درسي موادو او مسلکي پرسونل له ستونزو سره مخامخ دي. د ښوونکو د معاش کموالی، د درسي موادو قلت، او د هیواد په سطح د تعلیمي نصاب نشتوالی د دولتي تعلیمي ادارو له عمده ستونزو څخه ګڼل کیږي. د ملګرو ملتونو مؤسسې او یو شمیر غیر دولتي مؤسسې د هیواد مکتبونو ته محدودې مرستې وررسوي چې په هیڅ ډول د دې مکتبونو لومړنی اړتیاوې نشي پوره کولای.

Downloaded from: ketabton.com

PROPERTY OF ACKU

PROPERTY OF ARIC
Established 1989

د استفادې وړ منابع

١- عبدالحق امیری- د ماستری رساله- د افغانستان د اقتصاد لری لید د روسانو له اشغاله وروسته او وسله وال جهاد ١٩٩٣ د رایت پوهنتون- د یتون ښار د امریکا متحده ایالتونه.

٢- عبدالحق امیری- د افغانستان د اقتصادی اوضاع تحلیل او د هغه رول د ښځو او ماشومانو په ژوند ١٩٩٧ (د یونیسیف د درې کلن رپوټ د یوې برخې په توگه چې د هغوی په غوښتنه په پیښور کې برابره شوې وه).

٣- د افغانستان د جمهوری حکومت گزارش - فبروری ١٩٩٢ - د پلان وزارت - کابل افغانستان.

٤- د ملگرو ملتو د خوراک او کرنې دفتر (FAO) زراعتی ستراتیژی ١٩٩٧ کال.

٥- د ملگرو ملتو د مخدره موادو د کنترول دفتر (UNDCP) د تریاکو د کرکلنی سروې. ١٩٩٨ کال.

٦- عبدالحق امیری- افغانستان د یوبی حدو حصره تورم په درشل کې ١٩٩٦.

٧- د بشری پراختیا ر گزارش (UNDP) ١٩٩٦.

٨- ستیف رودز - نړی د اقتصاد پوهانو په نظر کې - ١٩٨٥.

٩- مکیش کپیلا - افغانستان ته د برتانیې د مرستو څیړنه - کال ١٩٩٥.

Downloaded from: ketabton.com

دلیکوال لنډه پېژندنه:

*نوم او تخلص : عبدالحق امیری

*د زوکړې کال : ۱۳۴٤ هـ . ش بهارک ، بدخشان.

*زده کړې: لومړنۍ او منځنۍ د بدخشان د بهارک ولسوالۍ ثانوی دوره د فیض آباد ښار ، پامیر لیسه.

- لیسانس - د نړیوال اقتصاد پوهنځی - د اسلام آباد اسلامی نړیوال پوهنتون.

- MSC (په اسلامی او پراختیایی اقتصاد کې) د نړیوال اقتصاد پوهنځی.

- MS (په عملی او اجتماعی اقتصاد کې) درایت پوهنتون، دیتون ښار ، د امریکا متحده ایالات.

وظیفه : - د پلان او پلټنې په څانگه کې د پلټنی مشاور د پیښور تعلیمی مرکز - پاکستان.

- د افغانستان لپاره د ملگرو ملتو د بشری مرستو د انسجام دفتر د پروگرام مدیر ، اسلام آباد - پاکستان

Downloaded from: ketabton.com

ARIC
B
5.0
AMI
8136
cp-1

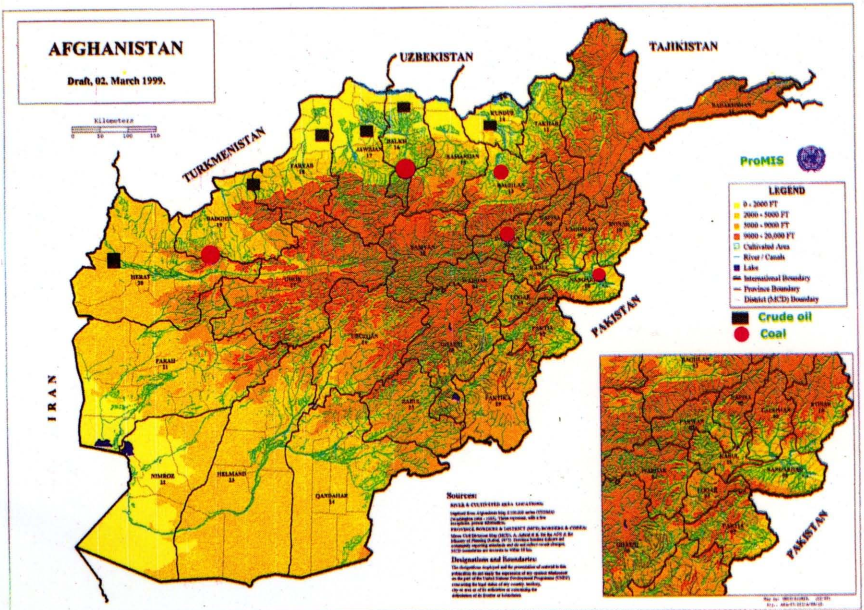

د اریک گرځنده کتابتون

ځواکمن

د اکبر د اطلاعاتي او نشراتي منابع مرکز

د اریک د گرځنده کتابتونونو د خپرونو لړۍ

پرله پسې نومره: ۲۸

Get More e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com - Digital Library